

فعالیت‌های فوق برنامه حلقه ارتباط برای آموزش با کیفیت در کلاس‌های چندفرهنگی:

مطالعه پدیدارشناسی در دوره ابتدایی

Extracurricular Activities of Communication Circle for Quality Education in Multicultural Classrooms: A Phenomenological Study in Elementary School

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۴/۰۱/۲۳؛ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۴/۰۶/۰۱

M. Dehghani

V. Pouresfahani

مرضیه دهقانی^۱

وحید پوراصفحانی^۲

Abstract: The present study aimed to investigate the role of extracurricular activities in multicultural elementary school classes through a qualitative approach and descriptive phenomenological method. The research field included students and teachers of multicultural elementary school classes in District 1 of Qom province in the academic year 2022-2023. The sample included 35 students and 9 teachers, selected by data saturation using purposive and criterion sampling. The data collection technique included semi-structured interviews, and the collected data were analyzed using the Colaizzi thematic content analysis method. The main themes in response to the first question were: artistic education, moral education, multicultural community, religious orientation, and sports activities. Main themes in response to the second question were cultural differences, students' minds, parents' expectations, school principals, teacher's shortcomings and perspectives, and the main themes in response to the third question were students, classroom, school, teachers' role, and strengthening education. The results of the present study highlight the significance of extracurricular platforms in schools, especially multicultural schools.

Keywords: extracurricular activities, multiculturalism, multicultural class, elementary school, phenomenology

چکیده: مقاله حاضر با هدف واکاوی نقش فعالیت‌های فوق برنامه در کلاس‌های چندفرهنگی دوره ابتدایی با رویکرد کیفی و روش پدیدارشناسانه توصیفی انجام شد. میدان پژوهش شامل دانش‌آموزان و معلمان کلاس‌های چندفرهنگی دوره ابتدایی ناحیه یک استان قم در سال تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۱ بودند. نمونه مورد بررسی شامل ۳۵ نفر از دانش‌آموزان و نیز ۹ نفر از معلمان بود که از روش اشباع داده‌ها با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند و ملاکی به دست آمد. فن گردآوری داده‌ها، مصاحبه نیمه ساختاریافته بود که با روش تحلیل محتوای مضمونی کلایزی مورد واکاوی قرار گرفت. مضامین اصلی در پاسخ به سوال اول؛ پرورش هنری، پرورش اخلاقی، اجتماع چندفرهنگی، گرایش مذهبی و فعالیت‌های ورزشی بودند. مضامین اصلی در پاسخ به سوال دوم؛ تمایزات فرهنگی، اذهان دانش‌آموزان، توقعات والدین، مدیر مدرسه، کمبودها و دیدگاه معلم بودند و مضامین اصلی در پاسخ به سوال سوم؛ دانش‌آموزان، کلاس درس، مدرسه، نقش معلمان و تقویت آموزش بودند. نتایج پژوهش حاضر به اهمیت بسترهای فوق برنامه در مدارس و خصوصاً مدارس چندفرهنگی تأکید می‌نمایند.

کلیدواژه‌ها: فعالیت‌های فوق برنامه، چندفرهنگی، کلاس درس، دوره ابتدایی، پدیدارشناسی.

۱. دانشیار دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، تهران، ایران (نویسنده مسئول) dehghani_m33@ut.ac.ir

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد رشته برنامه‌ریزی درسی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

به نظر هرگونه تعمق در مورد گذشته چندفرهنگی، با تأثیرگذاری تایلر^۱ آغاز می‌شود. از نظر تایلر (۱۹۹۴)؛ قلب سیاست چندفرهنگی، تقاضا برای به رسمیت شناختن^۲ است. او معتقد است؛ غیبت برجسته یک نظریه کلاسیک^۳ در نظریه‌های چندفرهنگی تا حد زیادی به این دلیل است که نظریه چندفرهنگی در درجه اول تنها به حقوق اقلیت‌ها توجه داشته است، نه مفهوم واقعی و جامع چندفرهنگی. مفهوم چندفرهنگی^۴، همانند مفاهیم هویت و تنوع، مهم و قابل توجه است. از نظر (Derderian (2010)؛ فرهنگ‌های مختلف، دارای نظام‌های متفاوتی هستند. در کشورهایی که جمعیت‌شان با اجتماعات فرهنگی متفاوت ترسیم شده است، بحث آموزش چندفرهنگی^۵ ضروری است (Christina Abdullah, 2009). لذا اهمیت نقش معلمان در این فرآیند، ضرورت آگاهی بخشی به معلمان و برانگیختن آن‌ها به تأیید تنوع فرهنگی و رشد ارزش‌های مثبت نسبت به گروه‌های اقلیت، با ارزش محسوب می‌شود (Pouresfahani et al., 1403). آموزش مفید برای دانش‌آموزان کلاس‌های چندفرهنگی، بی‌تردید یکی از بزرگ‌ترین چالش‌هایی است که امروزه مدرسان در کشورمان با آن مواجه‌اند.

وجود دانش‌آموزان چندفرهنگی^۶ یک موضوع مهم در مدارس و کلاس‌های درس برخی از- کشورها همچون؛ انگلستان، ژاپن، آلمان، استرالیا، اسلونی، بسیار مورد توجه است؛ حتی در کشورمان ایران نیز با این تنوع ملیتی و قومیتی مواجه هستیم (Bakhshi and Rahnama, 2015; Mirzamohammadi et al., 2017; Ghaleei and Mohajeran, 2013 and Taneh Nada et al., 2018). به عبارتی دانش‌آموزانی در کلاس‌های کشور ایران وجود دارند که از نظر تنوع قومی و ملیتی متکثر محسوب می‌شوند و به آن‌ها اصطلاحاً «دانش‌آموزان چندفرهنگی» گفته می‌شود. هرچند مفهوم چندفرهنگی از سوی صاحب‌نظران تعلیم و تربیت تعاریف مختلفی دارد، اما به طور کلی مفهوم چندفرهنگی به این معنی است که انسان‌هایی با اقوام، نژاد و ملیت‌ها و یا - حتی مذاهب گوناگون، با داشتن حقوق شهروندی یکسان در یک مکان کنار یکدیگر زندگی

-
1. Taylor
  2. Recognition
  3. Classical Theory
  4. The Concept Of Multiculturalism
  5. Multicultural Education
  6. Multicultural Students

فعالیت‌های فوق برنامه حلقه ارتباط برای آموزش با کیفیت در ... می‌کنند. در این رویکرد انسان‌ها ذاتا نسبت به یکدیگر برتر یا پست‌تر نیستند؛ بلکه فقط متفاوت هستند (Banks, 2008).

در همین رابطه چندفرهنگی در زمینه کلاس‌های درس، ناشی از تفاوت‌های موجود در آداب و رسوم، نژاد و ملیت و برخی دیگر ناشی از تفاوت‌های چندزبانگی و گویشی است. دانش-آموزان باید یاد بگیرند که در جوامعی که به لحاظ نژادی و قومی کثرت‌گراست، اختلاف اجتناب‌ناپذیر است (Banks, 2008). همچنین کلاس درس چندفرهنگی^۱، محیطی مناسب برای درک روابط متقابل و گسترش مفهوم چندفرهنگی در میان دانش‌آموزان است (Kaya, 2014). به طوری که تنوع نژادی، فرهنگی، قومی، طبقه اجتماعی، دینی و زبانی یکی از مشخصه‌های اساسی جهان امروز و عاملی مؤثر در تعاملات اجتماعی بین افراد و پیشرفت جامعه است (Sadeghi and Ashouri, 2010). در این راستا، آموزش و پرورش با قبول واقعیت دانش-آموزان چندفرهنگی در مدارس، می‌تواند به حفظ خرده فرهنگ‌ها موجود در یک کشور و تکوین هویت ملی واحد کمک کند (Bahrami and Talebi, 2015). آموزش و پرورش نقش اساسی در ایجاد همزیستی فرهنگی در یک جامعه چندفرهنگی ایفا می‌کند (Khakzad et al., 2021). آموزش چندفرهنگی نیز، مفهومی ناظر به کلاس‌های درس چندفرهنگی است. در فلسفه آموزش چندفرهنگی، جامعه با فرهنگ‌های مختلف به عنوان عاملی مثبت است و از این منظر تفاوت‌ها فرصتی برای درک بهتر تنوع‌های فرهنگی حتی در سطح جهانی است (ASCD^۲, 1994). آموزش چندفرهنگی به یادگیرندگان کمک می‌کند، از اشتراکات درون و برون قومی مطلع شوند و به این ترتیب با تعصبات مبارزه کنند (Davis, 2012). آموزش چندفرهنگی در کلاس‌های چندفرهنگی می‌تواند در تقویت فرایندهای ذهنی و نیز افزایش مشارکت دانش‌آموزان مؤثر باشد (Fredericks et al., 2019 and Verkuiten, 2022). پژوهش‌های مختلفی نشان دادند که معلمان پیش از خدمت، از دانش کافی برای آموزش و پرورش چندفرهنگی برخوردار نیستند (Pohan, 1996; Fueyo and Bechtol, 1999; Martinez, 2005). لذا معلمان کلاس‌های چندفرهنگی ضرورت دارد، با شناسایی توانایی‌ها و استعداد‌های دانش‌آموزان و به-

---

1. Multicultural Classroom

2. Curriculum Supervision And Development Association

کارگیری آنها در فرایندهای یادگیری، فرصت‌های یکسانی^۱ را برای تمامی دانش‌آموزان از فرهنگ‌های مختلف، فراهم آورند (Banks, 2013).

به طور کلی، در مدارس و کلاس‌های درس اعم از تک فرهنگی^۲ و یا چندفرهنگی، معلمان و کادر اجرایی و اداری مدارس علاوه بر توجه به موضوعات مرتبط با آموزش، درصدد شکوفایی استعدادها و دانش‌آموزان در زمینه‌های فعالیت‌های فوق برنامه^۳ نیز هستند. فعالیت‌های فوق برنامه یا مکمل درسی، به هر نوع فعالیت طراحی شده‌ای گفته می‌شود که کارکنان آموزشی و اجرایی مدارس به منظور ارتقای توانمندی‌های گوناگون دانش‌آموزان در دوره‌های مختلف تحصیلی و در محیط‌های آموزشی اجرا می‌کنند (Abdulloyevich, 2023). مطالعات نشان داده است که شرکت در فعالیت‌های فوق برنامه، احتمال ترک تحصیل و احتمال ارتکاب جرم را کاهش می‌دهد و منجر به موفقیت بیشتر در فعالیت‌های تحصیلی و زندگی دانش‌آموزان می‌شود (Mahoney, 2000). تعاملات دانش‌آموزان در فعالیت‌های فوق برنامه با طیف متنوعی از همسالان، به آنان اجازه می‌دهد تا ویژگی‌هایی مانند مهارت‌های رهبری و مسئولیت‌پذیری اجتماعی بیشتری را کسب کنند (Parker et al, 2013). علاوه بر این، آموزش زمانی مفید است که با فعالیت‌های فوق برنامه همراه شود، لذا فعالیت‌های فوق برنامه به عنوان عاملی مهم برای شکل‌دهی شخصیت دانش‌آموزان است که با ذوق و هنر دانش‌آموز چه در محیط آموزشی و چه در خارج از آن سروکار دارد (Irdangani and Sufi, 2018). در نهایت، آموزش چندفرهنگی سبب توانمندسازی دانش‌آموزان برای درک متقابل فرهنگ‌های دیگر افراد می‌شود (Castells, 2004). آموزش چندفرهنگی نه تنها به تنوع فرهنگی در محیط‌های آموزشی احترام گذاشته، بلکه وجود این تفاوت‌ها را برای رشد جامعه ضروری می‌داند (Mohammadi et al., 2016). همچنین این موضوع درخور تامل است که با وجود افزایش علاقه به پژوهش در زمینه کلاس‌های چندفرهنگی، جنبه‌های فراوانی از این حیطه بررسی نشده و نیازمند دقت بیشتری است (Banks, 2013 and Irwin, 2012). از نظر Sobhani Nejad et al (2019) بر اساس آرا تربیتی فوکو^۴ و ژیرو^۵؛ نتیجه نهایی برنامه درسی چندفرهنگی^۲، از نظر فردی به یادگیرنده‌ای

-
1. Equal Opportunities
  2. Monocultural
  3. Extracurricular Activities
  4. Foucault

فعالیت‌های فوق برنامه حلقه ارتباط برای آموزش با کیفیت در ... رشد یافته و از نظر اجتماعی به شهروندی فعال در سطح محلی، ملی و جهانی مبدل می‌شود و در این زمینه، تعامل فرهنگ و برنامه درسی، کلید اصلی در جهت تدوین برنامه درسی چندفرهنگی است (Jamali Zavareh and Sharifian, 2016). لذا ضرورت اجرای جنبه‌های مختلف از آموزش چندفرهنگی متناسب با دانش‌آموزان چندفرهنگی احساس می‌شود.

اهمیت توجه به آموزش‌های چندفرهنگی در کلاس‌های چندفرهنگی و ادغام آن با موضوع یا موضوعات پژوهش‌های انجام نشده، می‌تواند زمینه تحقیق مناسبی را فراهم آورد. به طوری - که یکی از موضوعات مورد بررسی قرار نگرفته در پژوهش‌های مرتبط با آموزش چندفرهنگی که اتفاقاً می‌تواند در کلاس‌های چندفرهنگی بسیار مهم‌تر از کلاس‌های تک‌فرهنگی اهمیت یابد؛ اهمیت اجرای فعالیت‌های فوق برنامه در این کلاس‌ها است. به نظر می‌رسد محققان بسیاری درباره اهمیت این نقش در رشد جنبه‌های مختلف شخصیت دانش‌آموزان دوره ابتدایی تاکید داشته‌اند؛ (Barahui et al., 2016; Aslani and Faraji, 2016; Hassanpour, 2017; Zarei et al., 2016; Irindegani and Sofi, 2018; Hassanzadeh et al., 2018; Ebnavi and Arianezhad, 2017; Rostami et al., 2015; Cohen, 2006; Yakimenko et al., 2021 and Nizkirjanas, 2022) اما مساله اجرای فعالیت‌های فوق برنامه در کلاس‌های چندفرهنگی به عنوان یک موضوع با خلا پژوهشی، عملیاتی و رویکرد دوجانبه، به نظر با توجه بر لزوم اولیه نیاز دانش‌آموزان کلاس‌های چندفرهنگی به فعالیت‌هایی فراتر از آموزش رسمی به نسبت دانش‌آموزان مدارس و کلاس‌های کمتر چندفرهنگی و یا تک‌فرهنگی که این عامل ناشی از تفاوت‌های فرهنگی آن‌ها است؛ لذا بررسی این مساله می‌تواند به منزله یک راهکار پیشنهادی به منظور ارتقای کیفیت در آموزش‌های چندفرهنگی و حل تعارضات و یا تقویت بنیان‌های فرهنگی و اجتماعی دانش‌آموزان کلاس‌های چندفرهنگی محسوب شود؛ علاوه بر اینکه این مساله از موضوعات مغفول در دوره ابتدایی است که در پژوهش‌های پیشین نیز بررسی نشده است.

بررسی پیشینه‌های پژوهشی از منابع علمی خارجی و داخلی در ارتباط با نقش فعالیت‌های - فوق برنامه در کلاس‌های چندفرهنگی نشان داد، اکثر محققان به هر یک از مولفه‌های فعالیت‌های فوق برنامه به شکل جداگانه پرداخته‌اند: کم‌توجهی به فعالیت‌های فوق برنامه در سطح مدارس

(Hajizadeh Khanamani, 2016): اهمیت نقش فعالیت‌های فوق برنامه در رشد جنبه‌های مختلف شخصیت دانش‌آموزان (Cohen, 2006; Kirjanas, 2022; Ebnavi and Ariannejad, 2012; Eskandari, 2012; Irindegani and Sofi, 2018; Hassanzadeh et al., 2018; and Ayman Ershadi and Nami, 2019) لزوم توجه فعالان حوزه‌ی آموزش و پرورش به اجرای فعالیت‌های فوق برنامه در مدارس با توجه به اهمیت آن در توانمندی دانش‌آموزان در زمینه‌های مختلف شخصیتی و مهارتی (Rahmani et al., 2013; Nazari and Nazari, 2012; Pashazadeh, 2012; RaeesManshadi et al., 2011; Salimzadeh, 2023; Yakimenko et al., 2021; Nazari and Yazdan-Sata, 2019; Bakuban and AlJarallah, 2015; Brahoui et al., 2016; Aslani and Faraji, 2016; and HassanPour, 2017). به نظر می‌رسد در پیشینه پژوهش حاضر در ارتباط با تبیین نقش فعالیت‌های فوق برنامه در کلاس‌های چندفرهنگی در دوره ابتدایی، این موضوع به طور مستقیم توسط محققان داخلی و خارجی مورد بررسی قرار نگرفته است و صرفاً محققان به طور مجزا، هر یک از دو جنبه این موضوع را بررسی کرده‌اند. با توجه به اینکه فعالیت‌های فوق برنامه، به مجموعه‌ای از فعالیت‌های تکمیلی اطلاق می‌شود که در کنار برنامه درسی رسمی، با هدف تقویت یادگیری، پرورش استعدادها و ارتقای مهارت‌های اجتماعی، عاطفی و شناختی دانش‌آموزان طراحی و اجرا می‌شوند (Imam Jomeh et al., 2013 and Shirkarami and Azizinejad, 2018). ضرورت پژوهش حاضر از این جهت است که به تبیین نقش دوجانبه‌ی فعالیت‌های فوق برنامه اعم از؛ فعالیت‌های مکمل با برنامه درسی و فعالیت‌های فراتر از برنامه درسی (Wu and Fernando, 2023 and Rahmani et al., 2024) در ارتباط با کلاس‌های چندفرهنگی در دوره ابتدایی می‌پردازد. لذا امروزه با توجه به وجود مدارس چندفرهنگی متعدد در دوره ابتدایی، ضرورت بازاندیشی در راهکارهای آموزش چندفرهنگی باکیفیت قابل تامل است. با این حال، تجربه زیسته معلمان و دانش‌آموزان از این فعالیت‌ها کمتر مورد توجه پژوهش‌ها قرار گرفته است. لذا با توجه به موارد مذکور و دغدغه محققان و تجارب زیسته در کلاس‌های چندفرهنگی؛ بر آن شدیم تا به واکاوی نقش فعالیت‌های فوق برنامه به عنوان حلقه ارتباط، برای آموزش با کیفیت در کلاس‌های چندفرهنگی دوره ابتدایی بپردازیم. پژوهش حاضر در پی پاسخ به سوالات زیر است:

فعالیت‌های فوق برنامه حلقه ارتباط برای آموزش با کیفیت در ...

۱- تجربیات دانش‌آموزان دوره ابتدایی از نقش فعالیت‌های فوق برنامه در کلاس‌های درس‌شان چگونه است؟

۲- موانع اجرای فعالیت‌های فوق برنامه در کلاس‌های چندفرهنگی چه می‌باشد؟

۳- فرصت‌های اجرای فعالیت‌های فوق برنامه در کلاس‌های چندفرهنگی چه می‌باشد؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر رویکرد کیفی^۱ و با روش پدیدارشناسانه توصیفی^۲ انجام شده است تا به بررسی تجارب و برداشت‌های افراد به شکل عمیقی در یک موضوع مشخص بپردازد. میدان پژوهش شامل دانش‌آموزان چندفرهنگی مدارس ابتدایی ناحیه یک استان قم در سال تحصیلی ۱۴۰۲ - ۱۴۰۱ و معلمان مدارس چندفرهنگی در دوره ابتدایی بود. نمونه‌گیری به صورت اشباع داده‌ها و با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند و ملاکی انجام شده است. ملاک‌های انتخاب دانش‌آموزان شامل سه مورد: ۱. جزو یکی اقلیت‌های قومی و یا ملیتی بوده باشند، ۲. حداقل یک‌سال تحصیلی را در مدارس چندفرهنگی گذرانده باشند و ۳. تمایل به مشارکت در پژوهش داشته باشند؛ همچنین ملاک‌های انتخاب معلمان شامل: ۱. حداقل ده سال سابقه تدریس داشته باشند و دو سال یا بیشتر در مدارس چندفرهنگی فعالیت کرده باشند، ۲. فعالیت‌های فوق برنامه را مفید دانسته و ۳. تمایل به مشارکت در پژوهش را داشتند. به منظور پاسخ به سوال اول پژوهش با ۳۵ نفر از دانش‌آموزان که از اقوام مختلف کشورمان (فارس، ترک، کرد و لر) و سایر ملیت‌ها (افغانستانی، هندوستانی و پاکستانی) بودند؛ مصاحبه به عمل آمد.

مبنای سوالات مصاحبه در سه محور پاسخگویی به سوالات پژوهش بود و پروتکل مصاحبه توسط دو تن از متخصصین مورد بررسی و اصلاح قرار گرفت. فرایند مصاحبه بدین صورت بود که پس از ایجاد حس اطمینان و آشنایی بیشتر با دانش‌آموزان ابتدا، چند سوال که در نظر گرفته شده بود از آنها پرسیده شد و در ادامه صحبت با آنان، سوالات پیگیری شکل گرفت؛ به طوری که ساختار کلی مصاحبه برای همه دانش‌آموزان و معلمان یکسان بود، اما آنان آزاد بودند که پاسخ خود را هرطور دوست دارند، بیان کنند و مصاحبه‌کننده مبتنی بر اهداف پژوهش آنها را به سمت پاسخ‌گویی به سوالات و شفاف‌سازی تجربیات و درک آنها سوق می‌داد. به طور میانگین، مدت

---

1. Qualitative

2. Descriptive Phenomenological

فصلنامه مطالعات برنامه درسی، شماره ۷۷، سال بیستم، تابستان ۱۴۰۴

زمان مصاحبه از ۵۰ تا ۶۰ دقیقه در نوسان بود و تمامی پاسخ‌های مشارکت‌کنندگان در حین مصاحبه ضبط و نیز بر روی کاغذ نوشته شد. اطلاعات جمعیت‌شناختی نمونه‌های پژوهش اعم از دانش‌آموزان و معلمان در جدول شماره‌های ۱ و ۲ نمایان شده است.

جدول ۱: اطلاعات شناختی دانش‌آموزان

شماره	قومیت	اصالت	ملیت	سن	تعداد دانش‌آموزان
۳-۵-۱۷-۱۹-۲۰-۲۱- ۲۳-۳۲-۳۵	ترک	همدان (کبودر آهنگ)	ایرانی	۱۱	۹
۳۱	ترک	آذربایجان شرقی (میانه)	ایرانی	۱۱	۱
۲۵	لر	لرستان (خرم‌آباد)	ایرانی	۱۱	۱
۹	کرد	کردستان (بیجار)	ایرانی	۱۱	۱
۳۳	کرد	البرز (کرج)	ایرانی	۱۱	۱
۲۲	فارس	قم (روستای ابرجس)	ایرانی	۱۳	۱
۱	فارس	اصفهان (کاشان)	ایرانی	۱۴	۱
۲-۱۰-۱۱-۱۲-۱۳- ۱۴-۲۴-۲۶-۲۷-۲۸	ترک	زنجان (روستای غلام ویس)	ایرانی	۱۱ تا ۱۴	۱۰
۴-۶-۷-۸-۱۵-۱۶- ۲۹-۳۰	پشتون	بامیان، مزار شریف	افغانستانی	۱۱	۸
۱۸	آریایی تبار	کشمیر	هندوستانی	۱۱	۱
۳۴	بلوچی	بلوچستان	پاکستانی	۱۱	۱

جدول ۲: اطلاعات جمعیت شناختی مشخصات معلمان

شماره	اصالت	ملیت	سن	تعداد معلمان
۱	خوزستان (شهر شوش)	ایرانی	۵۰	۱
۲	قم (شهر قم)	ایرانی	۲۱	۱
۳	اصفهان (شهر نائین)	ایرانی	۲۳	۱
۴	لرستان (شهر نورآباد (دلفان))	ایرانی	۳۵	۱
۵	تبریز (شهر سراب)	ایرانی	۳۶	۱
۶	همدان (روستای علی صدر)	ایرانی	۴۲	۱

فعالیت‌های فوق برنامه حلقه ارتباط برای آموزش با کیفیت در ...

شماره	اصالت	ملیت	سن	تعداد معلمان
۷	یزد (شهر اردکان)	ایرانی	۴۹	۱
۸	کردستان (شهر بیجار)	ایرانی	۴۳	۱
۹	مرکزی (شهر تفرش)	ایرانی	۵۳	۱

اطلاعات گردآوری شده از مصاحبه‌ها با روش تحلیل محتوای مضمونی مورد تجزیه و تحلیل قرارگرفت و کدگذاری از طریق تجزیه و تحلیل با روش پدیدارشناسی توصیفی کلایزی^۱ (۱۹۷۸) صورت گرفت. مراحل تجزیه و تحلیل داده‌ها از طریق راهبرد هفت مرحله‌ای کلایزی در نمودار ۱ مشخص است.

نمودار ۱: مراحل روش کلایزی

اعتمادپذیری اطلاعات در پژوهش‌های کیفی میزان اعتباری است که می‌توان با اتکا بر آن بر نتایج یافته‌های پژوهش اعتماد کرد (احمدپور، ۱۳۸۹)؛ در پژوهش حاضر، این امر براساس معیارهای لینکلن و گوبا^۲ مورد بررسی قرارگرفت. معیارهای اعتمادپذیری لینکلن و گوبا (۱۹۸۵) عبارتند از: باورپذیری^۳، اطمینان‌پذیری^۴، تأییدپذیری^۵ و انتقال‌پذیری^۶. به منظور باورپذیری اطلاعات در این پژوهش، اجرای چندباره مصاحبه و صرف زمان طولانی و ارتباط مناسب محقق با مشارکت‌کنندگان در زمان مصاحبه مدنظر بود. به منظور اطمینان‌پذیری اطلاعات از تکنیک

1. Colaizzi
2. Lincoln And Guba's Criteria
3. Credibility
4. Dependability
5. Validation
6. Transformability

کنترل اعضا^۱ استفاده شد؛ به این صورت که پاسخ‌های ثبت‌شده دانش‌آموزان و معلمان، با چند نفر از افراد مطلع و متخصص به موضوع پژوهش، کنترل و مورد بررسی قرار گرفت. در تأییدپذیری اطلاعات، هدف واقعی بودن یافته‌ها مبتنی بر اطلاعات پژوهش مورد نظر است که برای این منظور تمامی پاسخ‌های دانش‌آموزان و معلمان در فرایند مصاحبه به دقت یادداشت- برداری شد و سپس در مرحله تجزیه و تحلیل توسط استاد راهنمای این پژوهش و نیز افراد متخصص به موضوع این پژوهش، پاسخ‌های نامرتبط با سوالات پژوهش از فرایند بررسی کنار گذاشته شد.

یافته‌ها

پژوهش حاضر با هدف واکاوی نقش فعالیت‌های فوق برنامه در کلاس‌های چندفرهنگی دوره ابتدایی، به تبیین تجربیات دانش‌آموزان در مواجهه با این پدیده پرداخته است؛ همچنین به بررسی موانع و فرصت‌های فراهم‌شده در کلاس درس چندفرهنگی از منظر معلمان و دانش‌آموزان نیز می‌پردازد. برای هر یک از سه سوال پژوهش، مضامین و زیرمضامینی به دست آمد که در ادامه به تفکیک، شرح داده می‌شود.

سوال اول: تجربیات دانش‌آموزان دوره ابتدایی از نقش فعالیت‌های فوق برنامه در کلاس‌های چندفرهنگی چگونه است؟

پس از جمع‌آوری داده‌ها و تحلیل مصاحبه‌ها، نظرات دانش‌آموزان از نقش فعالیت‌های فوق برنامه در کلاس‌های درس (چندفرهنگی)، این مهم به دست آمد که نمی‌توان پرورش و فعالیت- های فوق برنامه را از کلاس درس و آموزش جدا دانست و

صرفاً به فعالیت‌های خاصی اختصاص داد. دانش‌آموزان همواره در کنار یکدیگر در حال رشد و پرورش هستند و هر کنش و واکنشی (چه برنامه‌ریزی شده و چه بی‌برنامه) می‌تواند در پرورش آنها تأثیرگذار باشد. به هر حال، تجربیات دانش‌آموزان شامل ۵ مضمون و ۴ زیرمضمون بود که در جدول ۳ نمایان شده است.

فعالیت‌های فوق برنامه حلقه ارتباط برای آموزش با کیفیت در ...

جدول ۳: تجربیات دانش‌آموزان کلاس‌های چندفرهنگی از نقش فعالیت‌های فوق برنامه

مضمون‌ها	زیرمضمون‌ها
پرورش هنری	سرود محلی نقاشی‌های چندفرهنگی نمایش‌های محلی
پرورش اخلاقی	داستان‌ها شخصیت‌های برجسته قهرمانان معاصر
اجتماع چندفرهنگی	حقوق و وظایف همراهی و همکاری مسئولیت‌پذیری همدلی و دوستی
گرایش مذهبی	قرآن حکایت‌ها
فعالیت‌های ورزشی	ورزش‌های رقابتی بازی‌های بومی

پرورش هنری

هنگامی که با دانش‌آموزان ابتدایی درباره فعالیت‌های فوق برنامه صحبت می‌شود؛ ابتدا توجه آنها به سمت فعالیت‌های همگانی، نمایش‌ها، سرودها می‌رود؛ از تجربه‌ها و توانمندی‌ها تا تفاوت‌های گویشی و آداب و رسوم مختلف. وقتی معلمی در راستای علائق و استعداد آنها از جنبه هنری قدم برمی‌دارد، ذوق و قریحه آنها را می‌توان به وضوح دید. همچنین نوع خلاقیت آنها را براساس تفکر و نگاهشان به پدیده‌ها را می‌توان کشف نمود. حال اگر در یک کلاس و محیط آموزشی، کودکان از فرهنگ‌های مختلف حضور داشته باشند، این شگرفی‌ها بسیار است. چراکه نه تنها در معرض انواع هنرهای فرهنگ‌های متفاوت قرار می‌گیرند؛ بلکه می‌توان با ترکیب این ذوق‌ها، خلقی جدید ایجاد کرد.

سرود محلی

صوت، صدا و آهنگ هر ملیت و قوم، شیرینی و طراوت خاص خودش را دارد. دانش‌آموزان گاه بیان کرده بودند که بدون فهم معنای شعرها و آوازه‌ها، به آنها علاقه‌مند شدند و تمایل به یادگیری گویش و یا زبان آن داشته‌اند.

"با شنیدن آوازهای دوستان‌مان با زبان شهرهای مختلف ایران و بقیه کشورها آشنا می‌شویم. من با شنیدن آواز پاکستانی عاشق شعر الهی من خطا کردم شدم. اصلا نمی‌فهمیدم چی میگه فقط خیلی با احساس می‌خواند" (دانش‌آموز شماره ۵). "خواندن سرود محلی را خیلی دوست دارم، باعث می‌شود با لهجه‌های دوستانم بیشتر آشنا شوم" (دانش‌آموز شماره ۱۰). "وقتی می‌تونیم با زبان فارسی سرود بخونیم، خیلی خوبه با همدیگر یکی می‌شیم. دیگه ترک و کرد و لور و افغانی نداره" (دانش‌آموز شماره ۳۰). "من همیشه برای ترکی خواندن آماده‌ام. من دوست دارم، بعدها خواننده بشم و با زبان ترکی شعر بخوانم" (دانش‌آموز شماره ۱۷).

لهجه‌های متفاوت و سوزهای هر قومیت و ملیت می‌تواند اثری متفاوت از دیگری داشته باشد، خصوصا اگر به واژه‌ها و اشعار همان ملیت رنگ و بو دهد. لذا یکی از مهمترین نکاتی که می‌توان در کلاس‌های چند فرهنگی مورد توجه قرار داد و معلمان با تشویق دانش‌آموزان خود به آنها شوق و انگیزه دهند، توجه به اشعار و سروده‌های ملی و قومی است. از منظری دیگر، هنگامی که دانش‌آموزان ملیت‌ها و قومیت‌های متفاوت، هم‌رنگ و هم‌زبان می‌شوند و اشعار فارسی را می‌خوانند، اتحادی مستحکم شکل می‌دهند.

نقاشی‌های چندفرهنگی

خاطرات، آرزوها و تخیلات کودکان و صحبت درباره آنها، همیشه از فعالیت‌های مورد علاقه دانش‌آموزان بوده است و آنها به دنبال ساختن دنیایی ورای آنچه وجود دارد، هستند. در کلاس‌های چندفرهنگی نقاشی کشیدن، به نوعی با تنوع فرهنگی (قومی و ملیتی) دانش‌آموزان ارتباط پیدا می‌کند؛ از انتخاب رنگ‌ها و سنبل‌ها گرفته تا نحوه آرزوها و رسم دنیای خلاقانه آنها. این همجواری فرهنگی، غالبا تاثیرات بسزایی بر هم‌کلاسی‌ها دارد و می‌تواند نوع نگاه و آرزوهایشان را دگرگون سازد.

فعالیت‌های فوق برنامه حلقه ارتباط برای آموزش با کیفیت در ...

"می‌توانیم درباره خانه‌های روستایی‌مان نقاشی بکشیم و یا لباس‌های محلی‌مان را نقاشی کنیم"
(دانش‌آموز شماره ۹). درباره نقاشی روستای‌مان برای بچه‌ها توضیح می‌دهیم تا آنها هم
درباره روستای ما چیزهایی یاد بگیرند" (دانش‌آموز شماره ۱۲).

نمایش‌های محلی

هنگامی که دانش‌آموزان با فرهنگ‌های مختلف به نمایش، پانتومیم و تئاتر روی می‌آورند؛ در حال بازنمایی فرهنگ خود هستند. گاهی این فرهنگ‌ها شامل سبک زندگی و آداب و رسوم می‌شود و گاهی حامل صنایع دستی و مناطق خاص آن قوم و ملیت است.

"اجرای نمایش گروهی توسط دانش‌آموزان در کلاس خیلی سرگرمی خوبی هست، مثلاً یکی از نمایش‌هایی که بچه‌ها اجرا کردند، درباره صنایع دستی و سوغاتی‌های شهر همدان مثل سفال، گیوه، انگشت پیچ و شیره انگور بود" (دانش‌آموز شماره ۳۳). "من نمایش گروهی بچه‌های افغانستانی را خیلی دوست داشتم که درباره پوشش مردم افغانستان بود" (دانش‌آموز شماره ۶). "ما درباره جا-های گردشگری ایران و کشورهای دیگر که دانش‌آموز از آنجا داریم، پانتومیم بازی می‌کنیم" (دانش‌آموز شماره ۳۳). "با بازی پانتومیم کلی از اماکن گردشگری شهرهای ایران مثل گنبد سلطانیه زنجان و غار علی صدر همدان را یادگرفتم" (دانش‌آموز شماره ۲۵).

بازی دانش‌آموزان حاوی متن‌ها و زیرمتن‌های بسیار فرهنگی است که شامل سنت‌ها، آداب و باورهای همان فرهنگ است. معلم می‌تواند به تناسب درس و زمان کلاس، برنامه‌ریزی نموده و اوقاتی را به انجام این قبیل فعالیت‌ها اختصاص دهد.

پرورش اخلاقی

متناسب با سبک زندگی هر فرهنگ، آداب و رسومی رایج است که اخلاق و رفتار آن فرهنگ را به مرور زمان شکل می‌دهد. در این راستا، دانش‌آموزان چندفرهنگی هنگام همجواری با همدیگر می‌توانند از یکدیگر رفتارها و خلق‌های متفاوت را بیاموزند و به سمت تعادل پیش بروند. همچنین، اسطوره‌ها و قهرمان‌ها در ذهن و روان کودکان بسیار تاثیرگذارند، لذا آشنایی با قهرمانان، اسطوره‌ها و شاخص‌های هر ملیت و قومیت همراه با پرورش خصائص آنها در دانش-آموزان، نقطه تلاقی مهمی در مدارس و کلاس‌های چندفرهنگی است.

داستان‌ها

دانش‌آموزان هنگام صحبت در رابطه با فرهنگ‌های مختلف ملیتی و قومیتی، بسیار به داستان‌ها و شخصیت‌های اصلی آنها اشاره می‌کردند؛ به گونه‌ای که گویا داستان‌ها در ذهن آنها حک شده است.

"من از داستان‌های اخلاقی یاد گرفتم، باید با مردم فرهنگ‌های مختلف دوست باشیم" (دانش-آموز شماره ۳۵). "داستان اختلاف انگوری به ما یاد داد؛ برای داشتن ارتباط بهتر با مردم با زبان‌های مختلف، خوب است زبان‌ها را یاد بگیریم" (دانش‌آموز شماره ۲۱). "قصه‌ای که مانی گفت رو خیلی دوست داشتیم، به نظرم همیشه با دوستانمون رفیق باشیم نه رقیب" (دانش‌آموز شماره ۱۷).

کودکان در هر قوم و ملیتی همواره داستان و خواندن قصه‌های متفاوت را دوست دارند و این قالب‌های محتوایی معمولاً بالاترین تأثیرگذاری را دارد. توجه معلمان و دانش‌آموزان به داستان‌های مطرح در سایر ملیت‌ها و قومیت‌ها و فهم این داستان‌های آموزنده می‌تواند از موثرترین حرکت‌های فوق برنامه باشد که بین اقوام مختلف همبستگی ایجاد می‌کند.

شخصیت‌های برجسته

گاه‌ها دانش‌آموزان با دانشمندان، شاعران، نویسندگان و هنرمندان خاص کشور یا قومیت خود فخر فروشی می‌کنند؛ که این امر، با توجه به تنوع قومی و ملیتی موجود در آنها می‌تواند زمینه‌ای را برای شناخت بیشتر آن‌ها از اصالت این بزرگان فراهم آورد.

"گاهی بین من و بچه‌ها بحث میشه، اینکه شاعرهای ما بهتر هستند یا اونها" (دانش‌آموز شماره ۱۵). "من با اینکه افغانستانی هستم ولی دانشمندان ایرانی به خصوص پروفیسور حسابی را خیلی دوست دارم" (دانش‌آموز شماره ۳۰). "من با شنیدن زندگی‌نامه دانشمندان فهمیدم، دانشمندان از کشورهای مختلف هستند و شرایط زندگی مختلفی داشتند" (دانش‌آموز شماره ۳۵).

قهرمانان معاصر

در کلاس‌های چندفرهنگی برای اجرای یک فعالیت فوق برنامه، زندگی‌نامه شهدای ایران و یا شهدای افغانستانی مدافع حرم، برای دانش‌آموزان جذابیت بالایی دارد.

"ما علاوه بر شنیدن زندگی‌نامه شهیدان دفاع مقدس درباره شهیدان مدافع حرم هم مطالبی یاد-گرفتیم، آنها هم مثل شهیدان دفاع مقدس عاشق شهادت بودند، خیلی از آنها افغانستانی بودند"

فعالیت‌های فوق برنامه حلقه ارتباط برای آموزش با کیفیت در ...

(دانش‌آموز شماره ۱۳). "روستای ما کیتو خیلی شهید داره، من خیلی شهیدان را دوست دارم،

کشور ما خیلی شهید از جاهای مختلفش داره" (دانش‌آموز شماره ۱۹).

از دیگر شاخص‌هایی که به لحاظ اهمیت دارای درجه بالایی هستند، بررسی افراد معاصری است که دارای اهداف والا و یا دستاوردهای مهمی برای جامعه شده‌اند. چراکه سبک زندگی آنها نزدیک‌ترین مدل به دانش‌آموزان را داشته و می‌توانند با همدلی، خود را به آنها شبیه سازند.

اجتماع چندفرهنگی

وجود دانش‌آموزان با فرهنگ‌های متفاوت از سویی موجب شور و نشاط و آموزه‌های بسیاری است. اما از سوی دیگر می‌تواند سبب چالش‌ها، مسائل و آشکارسازی شکاف‌های موجود در ملیت‌ها و قومیت‌ها شود. لذا حرکت‌های آموزشی و خصوصا فوق برنامه در چنین گستره اجتماعی، همچون راه رفتن بر لب تیغ است و اهمیت ژرف اندیشی معلم و هدایت وی را آشکار می‌سازد.

حقوق و وظایف

تمایزات چندفرهنگی باعث وجود خواسته‌ها و توقعات گوناگونی می‌شود، دانش‌آموزان می‌توانند در کلاس‌های چندفرهنگی به منظور حفظ احترام دانش‌آموزان و به نوعی رعایت حقوق آنان، قوانینی را در این باره با هم وضع کنند.

"ما باید نوبت را رعایت کنیم هر چیزی قانونی دارد، فرقی نمی‌کند؛ اهل کجا هستیم" (دانش‌آموز

شماره ۹). "معلم ما در زنگ ورزش همیشه به ما می‌گه که باید قانون را رعایت کنیم و به

دوستانمان احترام بگذاریم. در رعایت قانون فرقی نداره، ایرانی هستی یا غیر ایرانی" (دانش‌آموز

شماره ۳۱).

همراهی و همکاری

همکاری و همراهی دانش‌آموزان در هر قومیت و ملیتی که باشند در این کلاس‌ها به چشم می‌خورد و آنها گاهی بدون تعصب با یکدیگر تعاملات سازنده دارند و پشتیبان یکدیگر هستند.

"من خیلی کمک به بچه‌ها را دوست دارم. مثلا من به یکی از بچه‌ها که یک روز کفش ورزشی

نداشت، کفشم را قرض دادم. او خیلی خوشحال شد" (دانش‌آموز شماره ۲۴). "در زنگ‌های

فارسی معلم خودش بچه‌ها را دسته‌بندی می‌کند، به گروه‌های ۴ یا ۵ نفره و به ما وقت می‌دهد تا

به طور گروهی با هم تمرین کنیم و بعد می‌توانیم شعرهای کتاب را به طور دسته‌جمعی بخوانیم

اینجوری دوستی‌هایمان بیشتر می‌شود" (دانش‌آموز شماره ۹). "در بازی طناب‌کشی یا زو معلم

ما همیشه ترتیب نفرات را عوض می‌کند. معلم به ما یاد داده است که در بازی‌های گروهی با همدیگر بازی کنیم و هیچ فرقی نباید بین بچه‌های ایرانی با افغانستانی باشد" (دانش‌آموز شماره ۱۵).

یکی از مهم‌ترین عوامل در گسترش و تقویت نقش فعالیت‌های اجتماعی در کلاس‌های چندفرهنگی، تلاش معلمان به اجرای برنامه‌هایی است که سبب تقویت فعالیت‌های گروهی بیشتر بین دانش‌آموزان این کلاس‌ها می‌شود. اجرای فعالیت‌هایی به مانند خواندن سرود گروهی و بازی‌های بومی و محلی از این جمله هستند.

مسئولیت‌پذیری

با تمامی تفاوت‌های فکری و فرهنگی، دانش‌آموزان بایستی بیاموزند که نسبت به هم و جامعه مسئول هستند. توجه به ضرورت ارائه‌ی ایفای نقش در فعالیت‌های آموزشی و فوق برنامه در مدرسه، می‌تواند زمینه‌ای برای مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان در زندگی کنونی و نیز آمادگی برای پذیرش مسئولیت در آینده باشد.

"معلم ما کسانی را که نمره‌های املایشان خوب است را برای تصحیح املاهای بقیه بچه‌ها انتخاب می‌کند، معلم ما از بچه‌های ایرانی و غیر ایرانی برای این کار استفاده می‌کند" (دانش‌آموز شماره ۵). "معلم ما همه‌ی دانش‌آموزان را یک بار هم که شده نماینده کلاس کرده و می‌گه هیچ فرقی بین لر و ترک و کرد و افغانستانی و ... نیست" (دانش‌آموز شماره ۲۷).

همدلی و دوستی

همدلی و دوستی در شرایطی که افکار، باورها و رسوم متفاوت است، به نظر دشوار می‌آید؛ اما اگر این مساله در دانش‌آموزان دوره ابتدایی مورد توجه قرار گیرد، می‌تواند شاکله فکری کودکان را تغییر دهد و به راحتی همدلی و دوستی را بین آنها رواج دهد.

"معلم ما همیشه به ما می‌گوید: احترام همدیگر را نگه دارید و بی دلیل با هم دعوا نکنید. مثلاً معلم به ما می‌گوید: همه شما در کشور ایران زندگی می‌کنید و هیچ فرقی با هم ندارید پس باید با هم دوست باشید" (دانش‌آموز شماره ۳). "معلم ما درباره دوستی و احترام با همدیگر صحبت می‌کند، مثلاً ما حق دعوا کردن الکی با بچه‌ها را نداریم و باید با دوستی مسائل مان را حل کنیم" (دانش‌آموز شماره ۱۴).

در این زمینه، وظیفه معلم است که با آموزش‌های صحیح، ارزش‌های اجتماعی مناسب مانند؛ دوستی با دیگران را در دانش‌آموزان نهادینه کند و یا توسعه دهد.

فعالیت‌های فوق برنامه حلقه ارتباط برای آموزش با کیفیت در ...

گرایش مذهبی

با توجه به پژوهش انجام گرفته؛ به نظر می‌رسد اکثر اقوام در مدارس، دارای دین واحدی هستند و به دین اسلام گرایش دارند. لذا مباحث اسلامی، خصوصاً مواردی که مرتبط با قرآن است از سوی دانش‌آموزان مورد پذیرش واقع می‌شود. معلمان با بهره‌گیری از این اتحاد، می‌توانند بسیاری از مفاهیم و دیدگاه‌های مشترک و صحیح را رواج دهند.

قرآن

دانش‌آموزان هنگام صحبت درباره فعالیت‌های فوق برنامه، به مباحث دینی خصوصاً تلاوت قرآن بسیار اشاره کرده‌اند و بیان می‌کنند که همخوانی آن با همکلاسی‌ها موجب استحکام اتحاد آنها می‌شوند.

"کتاب آسمانی ما مسلمانان قرآن؛ فرقی ندارد از چه ملیتی و چه زبانی باشیم، خوبه که به عنوان یک انسان مسلمان بیشتر به آن اهمیت دهیم" (دانش‌آموز شماره ۱۶) "این خیلی خوبه آقامون می‌ذاره، بچه‌های هم شهری یا هم وطن با هم قرآن بخوندند. قرآن را همه‌ی بچه‌های کلاس‌مون قبول دارند" (دانش‌آموز شماره ۲۵).

تلاوت و تدبیر در قرآن در مدارس چندفرهنگی می‌تواند از سطح کتاب درس فراتر رفته و با برنامه‌ریزی به طور عمیق مورد بررسی و تعمق برای دانش‌آموزان واقع شود. تلاش معلمان برای برگزاری جلسات قرآن‌خوانی در کلاس یا نمازخانه مدرسه برای دانش‌آموزان کلاس‌های چندفرهنگی می‌تواند سبب افزایش انگیزه دانش‌آموزان به این کتاب آسمانی شود و نیز به عنوان یک منبع دینی مشترک بین قومیت‌های مختلف کشورمان و نیز سایر کشورهای مسلمان نقش مهمی ایفا کند.

حکایت‌ها

داستان‌ها و حکایت‌های قرآنی را می‌توان در قالب‌های متنوع در کلاس درس استفاده کرد و دانش‌آموزان را در سیر داستان درگیر نمود. چراکه دارای پندهای بسیاری بوده و با نفس پاک کودکان همساز است. همچنین به نظر می‌رسد دانش‌آموزان استقبال کم‌نظیری از حکایات امامان معصوم علیهم السلام می‌کنند.

"پیامبران و امامان ما از جاهای مختلفی بودند و با مردم با هر نوع فرهنگی خوب رفتار می‌کردند" (دانش‌آموز شماره ۱۵). "ما با شنیدن داستان‌های قرآنی فهمیدیم؛ امامان و پیامبران در

دوران مختلف می‌خواستند، افراد مختلف را با هر دین و آیینی هدایت کنند" (دانش‌آموز شماره ۲۶).

فعالیت‌های ورزشی

آشناکردن دانش‌آموزان با بازی‌های بومی و ورزش‌های محلی در کنار ورزش‌های معمول در زنگ‌های تربیت بدنی، از جمله اقداماتی است که معلمان می‌توانند در کلاس‌های چندفرهنگی برای آشنایی دانش‌آموزان با بازی و ورزش در شهر، روستا و کشورهای مختلف انجام دهند.

ورزش‌های رقابتی

ایجاد شور و نشاط همراه با تشخیص دادن به هویت هریک از اقوام و ملیت‌ها در همه عرصه‌های آموزشی و فوق برنامه می‌تواند شکل بگیرد. یکی از آنها که شاید کمتر به آن توجه شده است، زنگ‌های ورزش است که می‌تواند به پرورش دانش‌آموزان و روحیه افتخار به وطن آنها دامن زند. به طور مثال، معلم در کلاس‌های چندفرهنگی می‌تواند مسابقات دو را در حیاط یا سالن ورزشی مدرسه برگزار کند؛ به طوری که هر یک از دانش‌آموزان در این رقابت به مانند مسابقات ورزشی نماینده شهر، روستا و حتی کشورشان هستند.

"هر کدوم از ما اسم شهر یا روستای خود را در مسابقه دو داریم، به جای اسم خودمان. وقتی که بچه‌ای برنده میشه، معلم مثلاً میگه: قهرمان همدانی یا افغانستانی. اینجوری خیلی بیشتر انرژی می‌گیریم (دانش‌آموز شماره ۳۲)". "برنده بازی دوومیدانی جایزه می‌گیره و آخر روی سکوی حیاط مدرسه، معلم‌مان به او جایزه می‌ده. ما هم او را بدون اینکه فرقی داشته باشه، کجایی هست، تشویق می‌کنیم" (دانش‌آموز شماره ۱۸).

بازی‌های بومی

یکی از شیرینی‌های هر فرهنگی، بازی‌ها و ترفندهای بومی و محلی آنهاست که دارای خصائص ملی و قومی همراه با خلاقیت‌های شگرف است. اجرای بازی‌های بومی و محلی در کلاس‌های چندفرهنگی به خصوص در زنگ تربیت بدنی، زمینه‌ای برای آشنایی دانش‌آموزان با ورزش‌های شهرها و روستاهای ایران و نیز سایر کشورها را فراهم می‌آورد.

"ورزش‌های محلی را خیلی دوست دارم، مخصوصاً بازی خروس جنگی که ما در روستای خودمان غلام ویس همیشه در عید نوروز با بچه‌های روستای خودمان انجام می‌دهیم" (دانش‌آموز شماره ۱۲). "من عاشق بازی زو هستم، تا الان بازی‌های محلی زیادی را مثل زو، گرگم به

فعالیت‌های فوق برنامه حلقه ارتباط برای آموزش با کیفیت در ...

هوا، خروس جنگی، وسطی و طناب‌کشی را در زنگ ورزش انجام دادیم" (دانش‌آموز شماره ۳۴).

سوال دوم پژوهش: موانع فعالیت‌های فوق برنامه در کلاس‌های چندفرهنگی چه می‌باشد؟
تحلیل یافته‌ها، درخصوص بررسی موانع فعالیت‌های فوق برنامه در کلاس‌های چندفرهنگی ابتدا از نظر معلمان را دربر داشت و شامل ۵ مضمون و ۱۱ زیرمضمون بود که در جدول ۴ مشخص شده است.

جدول ۴: موانع فعالیت‌های فوق برنامه در کلاس‌های چندفرهنگی از نظر معلمان

مضمون‌ها	زیرمضمون‌ها
تمایزات فرهنگی	خود برتر پنداری عدم تمایل فرهنگ غالب
اذهان دانش‌آموزان	تمسخر فعالیت‌های سایر فرهنگ‌ها کمبود اعتماد بنفس
توقعات والدین	مدرسه = درس ترجیحات شخصی
مدیر مدرسه	گریز از چالش نقطه امن
کمبودها	عدم امکانات و تجهیزات کمبود زمان لازم

تمایزات فرهنگی

دانش‌آموزان کلاس‌های چندفرهنگی از روستاها و شهرهای مختلف کشورمان یا حتی از سایر کشورها می‌باشند. ایجاد وحدت فرهنگی بین این دانش‌آموزان با باورها و رسوم متفاوت، مشکل به نظر می‌رسد. دانش‌آموزان کلاس‌های چندفرهنگی به شدت درگیر تفکرات قومی و ملیتی خود هستند؛ که گاهی این افکار مانع همزیستی و اشتراک بین آنها و دیگر فرهنگ‌ها می‌شود.

خودبرتر پنداری

گاه‌ها دیده می‌شود، دانش‌آموزان هنگامی که از ملیت‌ها و قومیت‌های متفاوت در یک کلاس درس و یا یک مدرسه جمع می‌شوند، دچار حس خودبرتر بینی شده و روحیه رقابتی کسب می‌کنند. اگر این روحیه از حد تعادل خود خارج شود، ممکن است موفقیت سایر دانش‌آموزان از دیگر قومیت‌ها و ملیت‌ها را بر نتابند و حتی گامی فراتر رفته و در تلاش برای بی‌ارزش کردن استعدادها و دانش‌آموزان فرهنگ‌های دیگر، باشند.

"در کلاس من هر وقت مثلاً یکی از دانش‌آموزان افغانستانی من نقاشی قشنگ می‌کشد و من او را تشویق می‌کنم، بچه‌های ایرانی حسودی می‌کنند و او را مسخره می‌کنند" (معلم شماره ۱). "یک روزی با زبان ترکی یکی از بچه‌ها (زنجانی) گفت: آقا می‌خوام یک آوازهای محلی جدید بخوانم که تا حالا نخواندم. من هم قبول کردم تا بخواند، ناگهان یکی از بچه‌ها (افغانستانی) گفت: آقا خوش به حال ترکا" (معلم شماره ۶).

عدم تمایل

گاه‌ها دانش‌آموزان تمایل و گرایش به آداب و رسوم دیگر فرهنگ‌ها نداشته و مشارکت در آن را غیرمفید و بی‌خود می‌دانند. به طور مثال، معلمی می‌گوید: در انجام فعالیت‌های فوق برنامه در کلاس درس به دفعات مشاهده شد که دانش‌آموزان فرهنگ‌های مختلف که ارتباطی با آن فعالیت فوق برنامه یک قوم و یا ملت نداشتند در اجرای فعالیت‌هایی مانند؛ خواندن سرودهای محلی و نیز بازی‌های بومی و محلی تمایلی نشان نمی‌دادند.

"بچه‌های افغانستانی سرودهای محلی جالبی دارند که من از آنها می‌خواستم تا در کلاس به صورت گروهی بخوانند؛ ولی بچه‌های ایرانی غالباً سعی در بهم ریختن جو کلاس داشتند تا دانش‌آموزان افغانستانی نتوانند اجرای خوبی داشته باشند" (معلم شماره ۵). "وقتی در کلاس نمایش‌های گروهی را دانش‌آموزان از یک فرهنگ انجام می‌دادند؛ بچه‌های سایر فرهنگ‌ها در کلاس به اجرای آن‌ها بی‌توجه بودند" (معلم شماره ۲).

فرهنگ غالب

در هر کلاس چندفرهنگی، معمولاً گروه غالبی از بچه‌ها مربوط به یک فرهنگ خاص هستند و تعدادی از دانش‌آموزان از قومیت و ملیت‌های مختلف هستند. گروه اقلیت از دانش‌آموزان،

فعالیت‌های فوق برنامه حلقه ارتباط برای آموزش با کیفیت در ...
تحت تاثیر گروه غالب دانش‌آموزان کلاس قرار می‌گیرند و نمی‌توانند در انجام برنامه‌های فوق
برنامه، فرهنگ خود را به نمایش گذارند.

"یک دانش‌آموز هندی در کلاس دارم، خوب هم فارسی حرف می‌زند، ولی چون در کلاس اکثراً
بچه‌های ایرانی هستند، او از انجام فعالیت‌های مانند خواندن قرآن و سرود کناره‌گیری می‌کند"
(معلم شماره ۴). "بچه‌های اتباع معمولاً در کلاس‌های چندفرهنگی در اجرای فعالیت‌های تربیتی
حضور کم‌رنگی دارند، به نظرم یکی از دلایل این است که در کلاسی که بیشتر دانش‌آموزان آن
ایرانی هستند، احساس تنهایی و انزوا می‌کنند" (معلم شماره ۱).

اذهان دانش‌آموزان

مهم‌ترین عامل تمایز بین کلاس‌های چندفرهنگی با سایر کلاس‌ها، تفاوت بین روحیه، هویت و
شخصیت دانش‌آموزان فرهنگ‌های مختلف با یکدیگر است. برخی از دانش‌آموزان با فرهنگ-
های متفاوت، می‌توانند جوی برتری جوانه درست کنند و برخی در تحت حاکمیت آنها بوده و
آسیب‌های روحی و روانی ببینند.

تمسخر فعالیت‌های سایر فرهنگ‌ها

در کلاس‌های چندفرهنگی از آنجا که دانش‌آموزان از فرهنگ‌های مختلف قومی و ملیتی هستند،
هر یک از دانش‌آموزان تمایل دارند، فعالیت‌های متناسب با آداب و رسوم خود را ارزشمند جلوه
دهند و فعالیت‌های فرهنگ‌های سایر دانش‌آموزان را در اجرای فعالیت‌های فوق برنامه، به
تمسخر گیرند.

"چند تا دانش‌آموزان افغانستانی در کلاس دارم که هر وقت از آن‌ها می‌خواهم تا مثلاً قرآن
بخوانند، می‌بینم دانش‌آموزان ایرانی دوست دارند در وسط اجرای آنها مسخره بازی کنند" (معلم
شماره ۶). "من از دانش‌آموزان کلاس با فرهنگ‌های مختلف می‌خواهم یک روز درباره
فرهنگشان یک نمایش گروهی اجرا کنند، ولی از نظر من، دانش‌آموزان هر فرهنگی یک حس
ناسیونالیستی دارند که می‌خواهند نمایش‌های گروهی بقیه بچه‌ها به خصوص دانش‌آموزان اتباع
را مسخره کنند" (معلم شماره ۳).

کمبود اعتماد بنفس

در کلاس‌های چندفرهنگی برخی دانش‌آموزان برای نشان دادن اصالت شهر، روستا یا ملیت خود
به نوعی خجالت می‌کشند، به طوری که عدم اعتماد به نفس و خجالت آنها شاید منجر به این مساله

شود که خود را عضو فرهنگ دیگری معرفی کنند و از بیان ملیت و قومیت اصلی خود سرباز زنند.

"دانش‌آموز افغانستانی در کلاس دارم که همیشه فکر می‌کند، نباید با زبان دری که در خانه‌شان صحبت می‌کند، در مدرسه حرف بزند، من به او می‌گم برای بچه‌ها درباره زبان دری حرف بزند و چون بقیه بچه‌ها این‌طوری حرف نمی‌زنند، او خجالت میکشد" (معلم شماره ۸). "دانش‌آموزان کلاس من به خصوص در اجرای نمایش‌های گروهی و خواندن سرود محلی، بچه‌های اتباع را مسخره می‌کنند" (معلم شماره ۳).

توقعات والدین

به نظر می‌رسد برخی از والدین در مدارس چندفرهنگی، حساسیت بالایی به خرج می‌دهند و مانع از هرگونه مرادده و آگاهی فرزندان‌شان با دیگر فرهنگ‌ها می‌شوند.

مدرسه = درس

اولیا بعضاً تصور می‌کنند، مدرسه محلی صرفاً برای آموزش و حفظ دروس است و از هرگونه فعالیت دیگر، خصوصاً مواردی که متضاد با باورهای آنها باشد، گریزان هستند. رایج‌ترین درخواست‌های والدین از معلمان در کلاس‌های چندفرهنگی؛ موضوعاتی از قبیل آگاهی از مشکلات درسی فرزندان‌شان، تلاش برای رفع اشکال موضوعات درسی و ارائه تکالیف بیشتر به آنها است و به مسائل فوق برنامه و فعالیت‌هایی که در این کلاس‌ها توسط معلمان و خود دانش‌آموزان انجام می‌شوند، بی‌توجه هستند.

"بعضی از والدین می‌گویند: فعالیت‌های فوق برنامه را باید مریب فوق برنامه انجام دهد و معلمان باید فقط درس دهند" (معلم شماره ۴). "مادری به من گفت: شما به دانش‌آموزان خیلی کم تکلیف می‌دید. آنها اصلاً درس نمی‌خوانند، به‌نظرم بیشتر به بچه‌ها مشق بگید تا بیشتر درس بخوانند" (معلم شماره ۷).

ترجیحات شخصی

به نظر می‌رسد گاهی اولیاء در انتقال فرهنگ‌های قومی و ملی، متعصبانه و افراطی عمل کردند و برخی را بر دیگری ترجیح داده‌اند و حصارهای فکری بین فرهنگ خود و دیگر فرهنگ‌ها کشیده‌اند. لذا می‌توان انتظار داشت که همین تفکرات و باورها را به فرزندان خود انتقال داده باشند و عامل اصلی عدم تمایل فرزندان به فرهنگ و آداب و رسوم شهر یا روستایشان و یا دیگر

فعالیت‌های فوق برنامه حلقه ارتباط برای آموزش با کیفیت در ... فرهنگ‌ها باشند. اولیای دانش‌آموزان چندفرهنگی گاهی چنان در تعصبات خود غرق شده‌اند که حاضر نیستند؛ اجرای فعالیت‌های فوق برنامه عاملی برای شناخت بیشترشان از سایر فرهنگ‌ها باشد.

"مادر یکی از بچه‌ها به مدرسه آمد و به من گفت: شما چرا اجازه می‌دهید، بچه‌های افغانستانی مثل ایرانی‌ها در کلاس سرود بخوانند" (معلم شماره ۶). "پدر و مادر یکی از بچه‌های اهل کردستانم می‌گفتند: ما اصلا دوست نداریم در مدرسه بچه‌مان با فرهنگ‌های دیگران آشنا شود. هر کسی رسم و رسومات خودش را باید داشته باشد" (معلم شماره ۳).

مدیر مدرسه

مدیریت مدارس، از مهم‌ترین ارکان است که دیدگاه وی نسبت به مسائل فوق برنامه و چندفرهنگی دانش‌آموزان، می‌تواند بسیار موثر واقع شود. عدم حمایت مدیر از معلم به منظور اجرای فعالیت‌های فوق برنامه در کلاس و بهانه‌تراشی‌های مختلف، می‌تواند برای هر معلمی مانع محسوب شود که این عامل می‌تواند سبب اجرانشدن برنامه‌های فوق برنامه طراحی شده معلمان در کلاس شود.

گریز از چالش

به نظر می‌رسد، مدارس چندفرهنگی همانگونه که برای ذی‌نفعان و معلمان دارای چالش‌های بسیار است، برای مدیران هم سرشار از ابهام و دشواری است؛ بنابراین ترجیح می‌دهند صورت مساله را که همان وجود فرهنگ‌های مختلف در مدرسه است را پاک کنند و به هدف کلی و سطحی که همان آموزش صرف علوم هست توجه نمایند. برخی از مدیران مدارس بی‌توجه به جو مدرسه و ویژگی‌های دانش‌آموزان سعی در بی‌اهمیت جلوه دادن فعالیت‌های فوق برنامه معلمان به منظور شناخت دانش‌آموزان از فرهنگ‌های یکدیگر هستند و در این راه معلمان را از اجرای این فعالیت‌ها منع می‌کنند.

"هر زمان از آقای مدیر ما خواهشی کردیم، تا مثلا نمازخانه مدرسه را برای یک زنگ به ما بدهد تا بچه‌ها آنجا سرود بخوانند یا نمایش اجرا کنند. مدیر به طرز جدی با این کار مخالفت می‌کرد و به من می‌گفت: برو درست را بده تا آخر سال وقت کم نیاری" (معلم شماره ۱). "به مدیر چند بار گفتیم: تا مسابقه‌ای مانند نقاشی از صنایع دستی شهر، روستا و کشور بچه‌ها با کمک مربی فوق برنامه اجرا شود؛ مدیر به من می‌گفت: برای انجام این مسابقه‌ها هیچ وقت اداره من مدیر را تشویق نمی‌کند" (معلم شماره ۴).

نقطه امن

گاه‌ها مدیران مانع مستقیمی برای جلوگیری از فعالیت‌های فوق برنامه و چندفرهنگی نمی‌شوند اما آنطور که باید، حمایت هم نمی‌کنند، گویا در نقطه امنی قرار می‌گیرند که هم آموزش و پرورش صورت پذیرد و هم در صورت چالش، راه‌حلی داشته باشند. در حالیکه، مدیران مدرسه از طریق همکاری نکردن با معلمان در اجرای فعالیت‌های فوق برنامه در کلاس‌های چندفرهنگی، می‌توانند در نقش یک مانع برای اجرای این فعالیت‌ها باشند و عاملی برای توقف انجام این فعالیت‌ها در کلاس درس و مدرسه باشند.

"بچه‌ها در حال خواندن سرود یکی از درس‌های کتاب درسی فارسی در کلاس بودند که ناگهان مدیر در کلاس را باز کرد و من را صدا زد. او به من گفت: خیلی سر و صدا هست" (معلم شماره ۴). "مدیر یک روز که از او می‌خواستم تا حیاط مدرسه را اگر کلاسی ورزش ندارد، به ما بدهد تا بچه‌های کلاس ما بازی‌های بومی و محلی را انجام دهند. مدیر به طور تمسخر آمیزی گفت: دنبال دردمسری، اتفاقی بیفتد هم تو مسئولی هم من" (معلم شماره ۷).

کمبودها

اجرای برخی از فعالیت‌های فوق برنامه مانند؛ نمایش گروهی، بازی‌های بومی و محلی با توجه به کمبود و نبود امکانات عاملی برای اجرایی نشدن و یا اجرای ناقص این فعالیت‌ها توسط دانش‌آموزان در کلاس است. همچنین، اجرای کامل فعالیت‌های فوق برنامه به خصوص در زمان محدود هر زنگ کلاس‌های دوره ابتدایی که ۴۵ دقیقه است؛ بسیار مشکل به نظر می‌رسد که این عامل از نظر معلمان، مهم‌ترین علت برای اجرای ناقص فعالیت‌های فوق برنامه توسط دانش‌آموزان است.

کمبود امکانات و تجهیزات

اجرای برنامه‌های فوق برنامه در مواقعی نیازمند امکانات نسبی است. در بازی‌های بومی و محلی عدم امکانات به وضوح دیده می‌شود. نبود وسایلی مانند؛ طناب و گچ یا فضای کم حیاط مدرسه می‌تواند از عواملی باشد که اجرای فعالیت‌های فوق برنامه را مختل می‌سازد.

"برای آشنایی بچه‌ها با کتاب‌های داستانی خوب برای آشنایی با اقلیم و فرهنگ‌های روستاها و شهرهای ایران، مجبورم هر چه کتاب خوب در کتابخانه منزل دارم، برای بچه‌ها بیاورم تا آنها به نوبت در زمان ۲ یا ۳ دقیقه فقط نگاه کنند نه کتاب بخوانند" (معلم شماره ۶). "برای اجرای

فعالیت‌های فوق برنامه حلقه ارتباط برای آموزش با کیفیت در ...

بازی‌های بومی و محلی ایتقدر حیاط مدرسه ما کوچک است و وسایل اولیه برای انجام برخی از بازی‌ها مانند مثل طناب و گچ وجود ندارد که فقط برخی از بازی‌هایی که با این شرایط سازگار است را انجام می‌دهیم" (معلم شماره ۲).

کمبود زمان لازم

معلمان کلاس‌های چندفرهنگی به منظور اجرای تمامی ایده‌های جذاب از اجرای فعالیت‌های فوق برنامه، نیازمند زمان کافی هستند که به نظر؛ با توجه به وقت کم هر زنگ کلاس دوره ابتدایی (۴۵ دقیقه) و تعدد فعالیت‌های آموزشی هر درس وجود ندارد. کمبود وقت علاوه بر دغدغه معلمان، از مشکلات دانش‌آموزان نیز می‌باشد. آن‌ها به قدری اجرای فعالیت‌های فوق برنامه در کلاس را دوست دارند که حاضرند کل کلاس‌ها این فعالیت‌ها اجرا شود؛ در حالی که وقت کافی برای انجام فعالیت‌های متنوع در هر زنگ کلاس درس دوره ابتدایی وجود ندارد.

"من هر وقت در زمان باقی‌مانده کلاس می‌خواهم یک فعالیت فوق برنامه انجام دهم تا شروع می‌کنم، زنگ تفریح می‌خورد" (معلم شماره ۹). "فعالیت‌های فوق برنامه به منظور اثرگذاری لازم، باید در زمان‌هایی فراتر از زنگ‌های کلاسی اتفاق بیفتد" (معلم شماره ۴). "بعضی از دانش‌آموزان کلاس من همیشه می‌خواهند در فعالیت‌های فوق برنامه کلاس شرکت کنند و علاقه بیشتری برای انجام این فعالیت‌ها دارند. من هم به علت کمبود وقت معمولاً اجازه این کار را نمی‌دهم" (معلم شماره ۳). "دانش‌آموزان یک روز هرچند زنگ تفریح کلاس خورد، ولی در حال ساخت کاردستی‌های متناسب با صنایع دستی و فرهنگی اصالت خود بودند" (معلم شماره ۱).

همچنین در پاسخ به سوال دوم پژوهش، موانع فعالیت‌های فوق برنامه در کلاس‌های چند-فرهنگی از نظر دانش‌آموزان؛ ۱ مضمون و ۳ زیرمضمون داشت که در جدول ۵ مشخص شده است.

جدول ۵: موانع فعالیت‌های فوق برنامه در کلاس‌های چندفرهنگی از نظر دانش‌آموزان

مضمون‌ها	زیرمضمون‌ها
دیدگاه معلم	پافشاری بسیار تبعیض ترجیحات شخصی

دیدگاه معلم

معلمان در فلسفه فکری‌شان به فعالیت‌های فوق برنامه، ممکن است افراط و تفریط‌هایی انجام دهند که شاید خود واقف به این مساله نباشند. اما وقتی از نگاه دانش‌آموزان به پدیده توجه می‌شود، با ریزبینی بسیار، این مساله مورد واکاوی قرار می‌گیرد.

پافشاری بسیار

معلمان گاهی می‌توانند با گفتار نامناسب خود در اجرای مناسب فعالیت‌های فوق برنامه توسط دانش‌آموزان نقش بازدارنده داشته باشند. معلمان باید مراقب گفتار خود در اجرای مناسب فعالیت‌های فوق برنامه در کلاس‌های چندفرهنگی توسط دانش‌آموزان باشند و با گفتار خود زمینه دل‌زدگی دانش‌آموزان در انجام این فعالیت‌ها را فراهم نکنند. گاهی نکته و یا اشاره‌ای که رنگ و بوی اصرار داشته باشد، موجب دل‌سردی دانش‌آموزان می‌شود.

"معلم ما از همه بچه‌ها می‌خواهد درباره دهات یا شهرشان نقاشی بکشند و آن‌ها را تشویق می‌کند، ولی من نقاشی کشیدن را دوست ندارم" (دانش‌آموز شماره ۱۲). معلم ما به انجام فعالیت‌های فوق برنامه خیلی اصرار دارد، مثلاً از من می‌خواهد شعرهای افغانستانی بخوانم و من خجالتی هستم و نمی‌توانم" (دانش‌آموز شماره ۶).

تبعیض

معلم در فرایند اجرای فعالیت‌های فوق برنامه با تمایلات و گرایش‌های خود به برخی از دانش‌آموزان و کم‌توجهی با دیگر افراد، می‌تواند زمینه‌ای را برای ایجاد تصور اشتباه تبعیض در دانش‌آموزان در کلاس‌های چندفرهنگی فراهم کند.

"معلم ما مثلاً در کلاس فقط از بعضی دانش‌آموزان می‌خواهد تا فعالیت‌ها را انجام دهند و کمی بین بچه‌ها فرق می‌گذارد" (دانش‌آموز شماره ۱۹). "بچه‌هایی که در کلاس ساکت هستند، در فعالیت‌های فوق برنامه کمتر شرکت می‌کنند و معلم به آن‌ها توجه نمی‌کند" (دانش‌آموز شماره ۲۲).

ترجیحات شخصی

یکی از دلایل مهم به عنوان مانع در اجرای مناسب فعالیت‌های فوق برنامه در کلاس‌های چندفرهنگی ملیت و قومیت خود معلم است. که خواه-ناخواه ممکن است در جریان تدریس و پرورش وی دخیل شده و به نوعی مانع قبول و یا درک صحیحی از دیگر فرهنگ‌ها شود. معلمی

فعالیت‌های فوق برنامه حلقه ارتباط برای آموزش با کیفیت در ...
 که متعلق به یک قوم خاص از کشورمان است، بسیار محتمل است که از دانش‌آموزان آن فرهنگ حمایت کند.

"معلمی را در مدرسه‌مان می‌شناسم که رفیقم در کلاس او هست و از دانش‌آموزان افغانستانی بدش می‌آید و انواع لقب‌ها را به آنها می‌گوید. در کلاس او همه بچه‌های ایرانی می‌توانند؛ آواز بخوانند و نمایش بازی کنند، به غیر از افغانستانی‌ها" (دانش‌آموز شماره ۲۹). "معلم ما با لباس محلی وارد کلاس شد. از او پرسیدیم: آقا این چه لباسیه؟ گفت: این لباس لری است. چون آن روز بچه‌های لرستان یک نمایش گروهی داشتند، معلم ما هم لباس آنجا را پوشیده بود. او خیلی بچه‌های لر کلاس‌مان را دوست داشت و بیشتر از همه آنها را تشویق می‌کرد" (دانش‌آموز شماره ۳۱).

سوال سوم پژوهش: فرصت‌های فعالیت‌های فوق برنامه در کلاس‌های چندفرهنگی چه می‌باشد؟
 در پاسخ به سوال سوم پژوهش، یافته‌ها بیانگر این مساله هستند که فرصت‌های فعالیت‌های فوق برنامه در کلاس‌های چندفرهنگی؛ ابتدا از نظر معلمان، ۳ مضمون و ۵ زیرمضمون داشت که در جدول ۶ مشخص شده است.

جدول ۶: فرصت‌های فعالیت‌های فوق برنامه در کلاس‌های چندفرهنگی از نظر معلمان

مضمون‌ها	زیرمضمون‌ها
دانش‌آموزان	تقویت دوستی
کلاس درس	آشنایی فرهنگی
مدرسه	تنوع محیطی
	فهم برنامه درسی پنهان
	درک اجتماعی

دانش‌آموزان

هدف از اجرای فعالیت‌های فوق برنامه اثرگذاری مثبت روی دانش‌آموزان کلاس‌های چندفرهنگی است.

تقویت دوستی

مهم‌ترین مساله در کلاس‌های چندفرهنگی، بحث تلاش معلمان برای ایجاد دوستی و وحدت بین دانش‌آموزان است. اجرای فعالیت‌های فوق برنامه هدفمند در کلاس، فرصتی برای تقویت دوستی دانش‌آموزان در کلاس است.

"دانش‌آموزان کلاس من هر چند در ابتدای سال با یکدیگر روابط دوستانه‌ای نداشتند، ولی با توجه به توصیه‌های من و نیز اجرای فعالیت‌هایی مانند قرآن خواندن و داستان‌های حکمت-آموز در کلاس، دانش‌آموزان بی دلیل با یکدیگر دعوا ندارند و با یکدیگر دوست هستند" (معلم شماره ۵). "باید معلمان در کلاس‌های چندفرهنگی، در کلاس فضایی را تشکیل دهند که انگار دانش‌آموزان از یک فرهنگ هستند" (معلم شماره ۸).

آشنایی فرهنگی

به طور کلی یکی از مهم‌ترین اثرات اجرای فعالیت‌های فوق برنامه در کلاس‌های چندفرهنگی آشنایی بیشتر دانش‌آموزان این کلاس‌ها نسبت به آداب و رسوم و فرهنگ قومیت‌ها و ملیت‌های یکدیگر است. دانش‌آموزان به طور غیرمستقیم در قالب انجام این فعالیت‌های متنوع به افزایش دانش خود نسبت به فرهنگ‌های سایر دانش‌آموزان کمک می‌کنند.

"به نظرم برنامه‌های فوق برنامه که هر یک از معلمان در کلاس‌های چندفرهنگی انجام می‌دهند، فرصت مناسبی را برای افزایش آگاهی ایجاد می‌کند. خیلی از بچه‌های کلاس من می‌گویند: ابتدا از ملیت‌های دوستان هندی و پاکستانی خود اطلاعاتی نداشتیم، ولی الآن بیشتر درباره آنها می‌دانیم" (معلم شماره ۶). "اوایل سال تحصیلی بچه‌های قومیت‌های مختلف کشورمان با هم دعوی جدی داشتند. الآن جو کلاس به طوری است که همان بچه‌ها دوست دارند درباره فرهنگ‌های دیگر تحقیق کنند و در کلاس درباره‌اش صحبت کنند" (معلم شماره ۱).

کلاس درس

اجرای فعالیت‌های فوق برنامه در کلاس درس توسط دانش‌آموزان، به‌عنوان یک فرصت منحصر به فرد برای آنان، زمینه را برای آشنایی آن‌ها با فرهنگ‌های مختلف یکدیگر و به طور کلی افزایش علاقه آن‌ها به انجام برنامه‌های فوق برنامه موردنظر معلمان فراهم می‌کند.

تنوع آموزشی

اجرای فعالیت‌های فوق برنامه در کلاس‌های چندفرهنگی می‌تواند، به‌عنوان عاملی متنوع و جذاب برای دانش‌آموزان به سمت آموزش و درس باشد، همچنین، سبب افزایش علاقه آن‌ها برای انجام این فعالیت‌های فوق برنامه نیز می‌شود.

"پس از اینکه در کلاس من شناخت بچه‌ها از فرهنگ‌های یکدیگر بیشتر شده، الآن آنها دوست دارند، فعالیت‌های فوق برنامه در این زمینه مثل نقاشی کشیدن و سرودهای محلی و

فعالیت‌های فوق برنامه حلقه ارتباط برای آموزش با کیفیت در ...

بازی‌های بومی و محلی را بیشتر انجام دهند" (معلم شماره ۷). "کلاس من ایتقدر برای بچه‌ها جذابیت دارد که آنها کلاس‌شان را مانند خانه می‌دانند. بچه‌های کلاس من همدیگر را با اسم کوچک صدا می‌زنند" (معلم شماره ۱).

مدرسه

تصور اینکه دانش‌آموزان به مدرسه می‌آیند که تنها آمده باشند، ساده‌انگارانه است. هدف آموزش و پرورش و در نتیجه مدارس؛ یاد دادن مسائل درسی و تربیتی به آن‌ها است؛ هر چند اگر خیلی از دانش‌آموزان اهمیت این موضوع را درک نمی‌کنند. درس‌های فعالیت‌های فوق برنامه به همراه آموزش‌های درسی عاملی است که برای دانش‌آموزان در مدرسه ضروری است. در مدارس درس‌های تربیتی در کنار آموزش‌های درسی، برای دانش‌آموزان ضروری است.

فهم برنامه درسی پنهان^۱

برنامه درسی پنهان، همواره در تمامی مدارس و محیط‌های آموزشی حضور دارد، اما هنگامی مدیران، معلمان و متولیان مدرسه خود با دادن فضایی مناسب به دانش‌آموزان موجبات بروز و ظهور آن را در صحنه علنی می‌کنند، می‌توانند درک و فهم بهتری از نیازها و افکار فراگیران داشته باشند و به راحتی آنها را به سمت اهداف خود سوق دهند. برنامه درسی پنهان، عمدتاً مورد تایید عوامل برنامه درسی مدرسه نیست؛ اما می‌تواند در مقایسه با برنامه درسی رسمی یا اجرایی، تاثیری به مراتب عمیق‌تر بر دانش‌آموزان داشته باشد (Fathi Vajargah, 2015). بر مبنای این مفهوم، هنگامی که ما مباحث چندفرهنگی را در مدرسه مورد توجه قرار می‌دهیم، بررسی مسائل برنامه درسی پنهان راحت‌تر از گذشته می‌شود.

"فعالیت‌های تربیتی یا ورزشی برای دانش‌آموزان خیلی انگیزه بخش است. آن‌ها بهتر از همین تعاملات در قالب این فعالیت‌ها درس زندگی یاد می‌گیرند و بهتر نیز اجرا می‌کنند" (معلم شماره ۹). "دانش‌آموزان بیش از آن‌که بخواهند مانند سایر دانش‌آموزان مدارس معمولی، به مطالب درسی توجه کنند، ابتدا باید آداب معاشرت با یکدیگر در مدرسه و بعدها در جامعه را یاد بگیرند" (معلم شماره ۶).

درک اجتماعی

زندگی در جامعه برای هر فرد، نیازمند آمادگی قبلی است و مدرسه به عنوان جامعه کوچکی است که افراد با یکدیگر، زیستی مسالمت‌آمیز دارند. لذا مسائل و چالش‌های چندفرهنگی هنگامی که در جامعه کوچک مدرسه مورد فهم و درک قرار می‌گیرد، می‌توان انتظار داشت که در جامعه بزرگ‌تر نیز به راحتی قابل مدیریت باشد. مدرسه محیطی است که دانش‌آموزان در آن درس زندگی یاد می‌گیرند.

"اجرای فعالیت‌های فوق برنامه، مهارتی مانند، مشاغل مختلف در جامعه است. دانش‌آموزان تا ابد که در مدرسه نمی‌مانند" (معلم شماره ۲). "مدرسه برای دانش‌آموزان باید محیطی کاربردی برای جامعه باشد" (معلم شماره ۵).

همچنین پس از جمع‌آوری و تجمیع مصاحبه‌ها، در پاسخ به سوال سوم پژوهش، فرصت‌های فعالیت‌های فوق برنامه در کلاس‌های چندفرهنگی از نظر دانش‌آموزان، ۲ مضمون و ۳ زیرمضمون داشت که در جدول ۷ مشخص شده است.

جدول ۷: فرصت‌های فعالیت‌های فوق برنامه در کلاس‌های چندفرهنگی از نظر دانش‌آموزان

مضمون‌ها	زیرمضمون‌ها
نقش معلم	تسهیل‌کننده فراقومی
تقویت آموزش	پیشرفت تحصیلی

نقش معلم

معلمان کلاس‌های چندفرهنگی متصورند که فعالیت‌های فوق برنامه می‌تواند، نقشی مکمل با فعالیت‌های آموزشی برای دستیابی به اهداف تعلیم و تربیت به حساب آید. همچنین توجه معلمان به هویت و فرهنگ‌های مختلف دانش‌آموزان، به نوعی تشخیص‌بخشی به آنها و با اهمیت جلوه دادن سنت‌های آنهاست.

تسهیل‌کننده

نقش معلم ابتدایی، در صورتی در اجرای فعالیت‌های فوق برنامه تسهیل‌کننده است که محیط مناسبی را برای اجرای فعالیت‌های فوق برنامه در کلاس‌های چندفرهنگی برای دانش‌آموزان

فعالیت‌های فوق برنامه حلقه ارتباط برای آموزش با کیفیت در ... فراهم کند. همچنین نوع نگاه عبرت‌آموز و تمایل وی به فهم فرهنگ‌های متفاوت نیز، توجه دانش‌آموزان را جلب می‌کند و مسیر فعالیت‌های چندفرهنگی را هموار می‌سازد.

"معلم ما در کلاس، خیلی خوب ما را به اجرای فعالیت‌های مختلف مشغول می‌کند؛ مثلاً ساخت کاردستی، آوازخواندن، خواندن سرود و همه این‌ها به دوستی ما با بچه‌ها اضافه می‌کند و باعث می‌شود تا با استعداد هر کدام از بچه‌ها آشنا شویم" (دانش‌آموز شماره ۹). معلم ما بسیار مهربان است و همه‌ی بچه‌ها برای انجام فعالیت‌های فوق برنامه با هم‌زبانی هستند. (دانش‌آموز شماره ۱۲).

فراقومی

در کلاس‌های چندفرهنگی رفتار و گفتار معلمان خیلی در اوج یا افول او در بین دانش‌آموزان فرهنگ‌ها، خصوصاً فرهنگی متضاد با معلم تاثیرگذار است. تجربه نشان داده است که نقش بی-طرف معلم در ارائه فرهنگ‌ها و ملیت‌های مختلف، زمینه‌ای صحیح، برای اجرای برنامه‌ها به منظور شناخت بیشتر دانش‌آموزان از فرهنگ‌های متفاوت را ایجاد می‌کند.

"تا الان ۲۲ نفر از بچه‌های کلاس‌مان فرهنگ و آداب و رسوم خود برای بقیه توضیح دادند و معلم ما آنها را تشویق می‌کنند؛ ما خیلی معلمان را دوست داریم که اجازه می‌دهد این برنامه‌ها در کلاس ما باشد" (دانش‌آموز شماره ۲۱). "وقتی در کلاس بچه‌ها سرودهای محلی را می-خوانند، معلم ما را تشویق می‌کند و بین بچه‌ها در تشویق کردن فرقی نمی‌گذارد" (دانش‌آموز شماره ۱۳).

تقویت آموزش

از سویی، فعالیت‌های فوق برنامه جزئی جدایی‌ناپذیر از فعالیت‌های آموزشی است؛ همان‌طور که دو کلمه آموزش و پرورش از هم ناگسستنی است. از سوی دیگر، توفیق دانش‌آموزان در امور دیگر غیر از آموزش، می‌تواند انگیزه و تمایل آنها را به امور آموزشی افزایش داده و نظر آنها را به ارتقاء هر چه تمام‌تر ابعاد مختلف خود جلب سازد.

پیشرفت تحصیلی

فعالیت‌های فوق برنامه می‌تواند انگیزه‌ای برای ارتقای عملکرد تحصیلی باشد. به طوری که از -مزایای اجرای فعالیت‌های فوق برنامه، پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در مسائل آموزشی است. "از نظر درسی و اجتماعی پیشرفت می‌کنیم. کسی که ادب دارد، مطمئناً درس‌خوان است" (دانش‌آموز شماره ۶). "من از یکی از بچه‌ها کمک خواستم تا به من ریاضی یاد بدهد، او قبول

کرد و به من ریاضی یاد داد. من در درس ریاضی با کمک معلم و بچه‌ها خیلی بهتر شدم" (دانش‌آموز شماره ۲۵).

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از این پژوهش؛ واکاوی نقش فعالیت‌های فوق برنامه در کلاس‌های چندفرهنگی دوره ابتدایی است؛ که با روش پدیدارشناسی به تجربه زیسته دانش‌آموزان و معلمان پرداخته. یافته‌های پژوهش در پاسخ به سه سوال؛ بررسی تجارب دانش‌آموزان، موانع و فرصت‌های فعالیت‌های فوق برنامه بودند که به طور کلی حاوی ۱۶ مضمون و ۳۶ زیر مضمون شدند. نتیجه کلی پژوهش، نشان دهنده تمایزاتی است که کودکان و دانش‌آموزان چندفرهنگی در مواجهه با یکدیگر دارند و برای آنها با اهمیت قلمداد می‌شود. در حالی که ممکن است در مدارس و کلاس‌هایی که دانش‌آموزان به لحاظ فرهنگی یکدست هستند، این تجربیات اتفاق نیفتد و یا از درجه اعتبار ساقط باشند. همچنین، پژوهش حاضر به موانع و فرصت‌هایی که فعالیت‌های فوق برنامه در کلاس‌های چندفرهنگی با آن مواجه هستند، اشاره می‌کند و به نظر می‌رسد؛ بسیاری از موانع قابل حل باشند و فرصت‌ها قابل بهره‌برداری هستند؛ همچون فرصت همسوسازی برنامه-درسی پنهان با اهداف معلم و مدرسه.

یافته‌های سوال اول پژوهش به تجربیاتی که دانش‌آموزان در طی همزیستی باهم دارند، اشاره می‌کند، همچون اشتراک‌گذاری مباحث هنری، بازی و ورزش، اخلاقیات و تعاملات با یکدیگر؛ که این قبیل موارد با پژوهش‌های Kayhan (2012) and Iraqiya and Fathi Vajargah (2012) همسو است. همچنین در راستای مضمون گرایش مذهبی و تعادل خلقی، یافته‌های دیگر پژوهش‌ها نیز به این همبستگی اشاره کرده‌اند (Aghili et al., 2010, Eskandari, 2012, Ebnavi and Arianejad, 2013, Iraqieh and Fathi Vajargah, 2012)؛ آنها بیان داشته‌اند که دانش‌آموزان فرهنگ‌های مختلف در هنگام مواجهه با یکدیگر چگونه تعصبات و باورهای خود را نمایان می‌سازند و همچنین دین واحد چگونه به همسویی آنها در مواجهه با مسائل و چالش‌ها کمک می‌کند. در زمینه نقش فعالیت‌های فوق برنامه در ارتباط با مضمون اجتماع چندفرهنگی و همزیستی با یکدیگر در عین وجود اختلافات قومیتی، مطالعاتی همچون: Jihua (2010) و Ahmadi, Qureshi and Goodarzi (2018) نیز به آن اشاره کرده است.

فعالیت‌های فوق برنامه حلقه ارتباط برای آموزش با کیفیت در ...

در پاسخ به سوال دوم که موانع را مورد بررسی قرار می‌دهد، یکی از آنها احساس حقارتی است که گاه دانش‌آموزان در مواجهه با گویش و لهجه خود با سایر لهجه‌ها دارند و با یافته‌های پژوهش (Iraqiya and Fathi Vajargah (2012), Ahmadi, Qureshi and (2018) Goodarzi همسو است. همچنین معلم به عنوان عاملی بازدارنده در اجرای مناسب فعالیت‌های فوق برنامه، از طریق زیرمضامینی همچون: پافشاری بسیار و تبعیض بین دانش‌آموزان و توجه به ترجیحات شخصی با پژوهش‌های متعددی همچون: Mostafizadeh, Keshti-Aray and Gholizadeh, 2019; Ahmadi, Ghoreishi, Goodarzi, 2018; Hamidizadeh et al., 2017, Kayhan, 2018) همراه است. در ارتباط با مضامین کمبود امکانات و زمان پژوهش‌های دیگری بودند که به کم‌ارزش پنداری فعالیت‌های فوق برنامه در مدارس رسیده‌اند؛ همچون Hajizadeh Khanamani (2016), Yakimenko et al. (2021), Brahoui et al. (2016), Aslani and Faraji (2016), and Hassanpour (2017).

یافته‌های سوال سوم پژوهش در ارتباط با فرصت‌های فعالیت‌های فوق برنامه در کلاس‌های چندفرهنگی، به اثرگذاری مثبت اجرای این فعالیت‌ها بر تقویت دوستی، شناخت بیشتر از فرهنگ یکدیگر، افزایش علاقه و پیشرفت تحصیلی بین دانش‌آموزان اشاره داشت. در زمینه فرهنگ‌پذیری دانش‌آموزان و همزیستی فرهنگ‌های مختلف که موجب پرورش اخلاقی دانش‌آموزان می‌شود، برخی از پژوهش‌ها؛ (Ashouri and Sadeghi, 2019; Rahmani et al., 2016; Irindegani and Sufi, 2018; Giulianto and Sabruto, 2019; Moradi Sirchi and Afzal Toosi, 2019; and Rahmatullah et al., 2020) تاکید نموده‌اند. در بررسی یافته‌ها، فرصت‌های یاددهی - یادگیری فراوانی بودند که در تجربیات زیسته دانش‌آموزان موثر واقع می‌شدند و همچنین در بیانات معلمان مضامینی که فرصت آموزشی و انگیزشی بودند نیز اشاره شد که با یافته‌های دیگر پژوهش‌ها همراه است می‌باشد (Rahmani et al., 2016; Hamidizadeh et al., 2018 and Sobhani-Nejad et al., 2019). لذا اجرای فعالیت‌های فوق برنامه در کلاس‌های چندفرهنگی در دوره ابتدایی در رشد ابعاد گوناگون شخصیت دانش‌آموزان تاثیر بسزایی داشته و می‌توان این همزیستی را یک فرصت بی‌نظیر در بین دانش‌آموزان قلمداد کرد. در ادامه موضوعات پژوهشی که می‌توان به سایر علاقه‌مندان حوزه چندفرهنگی پیشنهاد داد، اشاره می‌شود:

- ۱- بررسی و مقایسه دیدگاه‌های نظری متفاوت در حوزه اجرای فعالیت‌های فوق برنامه بر ارتقای مهارت‌های تربیتی دانش‌آموزان کلاس‌های چندفرهنگی دوره ابتدایی
- ۲- پیگیری آموزش‌های میان‌فرهنگی از منظر دانش‌آموزان و والدین بعد از گذر زمان
- ۳- چگونگی فرصت‌سازی در کلاس‌های درس بر مبنای تجربیات معلمان چندفرهنگی
- ۴- طراحی راهکارهایی جهت رفع مشکلات تربیتی و فوق برنامه موجود در کلاس‌های چندفرهنگی

- ۵- تبیین نظام آموزشی در راستای وضعیت مطلوب آموزش دانش‌آموزان چندفرهنگی
- ۶- تبیین نظرات معلمان کلاس‌های چندفرهنگی دوره ابتدایی از ویژگی‌های تدوین برنامه‌ی درسی چندفرهنگی
- ۷- تبیین نظرات معلمان کلاس‌های چندفرهنگی دوره ابتدایی از مفهوم عدالت اجتماعی در برنامه‌ی درسی

همچنین پیشنهادهای کاربردی این پژوهش موارد زیر هستند:

- ۱- اجرای مسابقه‌های کتابخوانی، بازی‌های بومی و محلی و نمایشگاه غذای قومیت‌ها و ملیت‌های مختلف در مدرسه با همکاری تمامی کارکنان آموزشی و اجرایی.
- ۲- تلاش برای جلب حمایت‌های مالی لازم توسط والدین خیر و کارکنان اجرایی و آموزشی مدرسه به منظور تامین کتاب‌های مناسب تخصصی و داستانی در زمینه آموزش‌های چندفرهنگی.
- ۳- تلاش مدیر مدرسه برای برگزاری دوره‌های دانش‌افزایی توسط معلمان با تجربه تدریس در کلاس‌های چندفرهنگی به منظور ارتقای آگاهی علمی و توانمندسازی سایر معلمان، به ویژه در زمینه آموزش مسائل فوق برنامه به همراه فراهم‌سازی شرایطی مناسب به منظور تقدیر از زحمات معلمان مدرس.
- ۴- هم‌اندیشی معلمان کلاس‌های چندفرهنگی دوره ابتدایی هر مدرسه به طور هفتگی یا ماهانه با نظارت مستقیم مدیر به منظور گفتگو پیرامون موانع و فرصت‌های تربیتی اجرای فعالیت‌های فوق برنامه در این کلاس‌ها.

References:

- Abdulloyevich, K (2023). Theoretical Foundations of Extracurricular and Extracurricular Activities for Primary School Students. Middle European Scientific Bulletin, Volume 43.
- Aghili, Homa; Ali Asgari, Majid; Hosseinikhah, Ali; Hakimzadeh, Rezvan and Sadeghi, Alireza. (2019). The Necessities of Multicultural Curriculum in Elementary School: Explaining the Features Based on the Integration Approach. *Child Mental Health Quarterly*, 7 (4), 39-60.
- Ahmadi, Manijeh; Quraishi, Seyed Ali and Goodarzi, Fatemeh. (2018). Investigating the problems of multiculturalism in elementary schools in Saveh city, and presenting its solutions. *Quarterly Journal of Research in Educational Systems*, 12 (42), 121-137.
- Alifat, A. (2017). Comparative Analysis of Multicultural Education in the Educational Systems of Iran and England. First International Conference on Comparative Education and Training.
- ASCD (1994). *An Introduction to Multicultural Education*. Boston: Pearson, Allyn & Bacon Fourth Edition. P.3.
- Ashouri, Fariba and Sadeghi, Alireza. (2019). Investigating the Effect of Teaching Multicultural Components on Improving Multicultural Literacy of Sixth Grade Elementary School Students in Tehran. *Quarterly Journal of Educational Psychology*, Allameh Tabatabaei University, 16 (58), 259-285.
- Aslani, Taher and Faraji, Rabab. (2016). Religious adherence and students' mental health: A study of the role of teachers and extracurricular-cultural activities of the school. Second National Conference on School Psychology, 256-263.
- Bahrami, Fatemeh and Talebi, Behnam. (2015), Multicultural Education and Multicultural Curriculum. The First International Conference on Psychology and Educational Sciences, Shiraz. <https://civilica.com/doc/460082>.
- Bakhshi, Hamed and Rahnama, Akbar. (2016). Comparative analysis of multicultural education goal setting in the educational systems of Iran, Australia and Germany and providing solutions for improving the Iranian educational system. Conference of the Iranian Curriculum Studies Association, 1-12.
- Bakoban, R. A., & Aljarallah, S. A. (2015). Extracurricular activities and their effect on the student's grade point average: Statistical study. *Educational Research and Reviews*, 10(20), 2737-2744.
- Banks, J (2013). The Construction and Historical Development of Multicultural Education, 1962–2012. *Theory Into Practice* 52(sup1):73-82.
- Banks, J.A. (2008). Diversity, group identity, and citizenship education in a global age. *Educational Researcher*, 37 (3):129- 139.

- Banks, J.A. (2008). Diversity, group identity, and citizenship education in a global age. *Educational Researcher*, 37 (3):129- 139.
- Barahoui, Kowsar, Rahmanpour, Farzaneh and Salari, Islam. (2016). Strategies for increasing student participation in extracurricular activities. The First International Conference on Management, Accounting, Educational Sciences and Resistance Economics; Action and Practice, Sari. <https://civilica.com/doc/598323>.
- Castles, S. (2004). Migration, citizenship, and education. In J. A. Banks (Ed.), *Diversity and citizenship education* (pp. 17-48). San Francisco: Jossey-Bass.
- Christina Abdullah, A. (2009). Multicultural Education in Early Childhood: Issues and Challenges. *Journal of International Cooperation in Education*, 12 (1), 159 – 175.
- Cohen, M. (2006). Computer's Role in Schools Machines for Thinking. *the Educational and Training Technology International*.
- Colaizzi, P. F., Valle, R. S., & King, M. (1978). Existential phenomenological alternatives for psychology. *Psychological research as the phenomenologist views it*, 48-71.
- Davis, A. K., Phyak, P., & Bui, N. T. T. (2012). Multicultural education as community engagement: policies and planning in a transnational Era. *International Journal of Multicultural Education*, 14(3), 1-25.
- Derderian, A .(2010). Multicultural Education. *International Education Studies*.
- Ebnavi, Meysam and Ariannejad, Kowsar. (2021). The role of educational and extracurricular activities in the formation of students' personalities with regard to the challenges in educational matters. National Conference on Professional Research in Psychology and Counseling with a Teacher's Perspective, Minab, 10-1. <https://civilica.com/doc/1256148>.
- Ershadi, Rahim. (2020). Investigating the relationship between the educational, religious and moral spheres with the quality of educational and extracurricular activities in elementary schools in the second district of Bandar Abbas. The First National Conference on Applied Studies in Education and Training Processes, Bandar Abbas, 11-1. <https://civilica.com/doc/1293618>
- Eskandari, Hossein. (2012). Investigating the Relationship between the Amount of Extracurricular Activities in Schools and Students' Identity Dimensions. *Quarterly Journal of Educational Psychology*, 8 (25). 114-124.
- Fathi Vajargah, Kouros. (2015). *Basic Principles and Concepts of Curriculum Planning*. Tehran: Alam Ostadan.

فعالیت‌های فوق برنامه حلقه ارتباط برای آموزش با کیفیت در ...

- Fredricks, J. A., Reschly, A. L., & Christenson, S. L. (2019). Interventions for student engagement: Handbook of student engagement interventions: Working with disengaged students (1-11). Elsevier.
- Fueyo, V., & Bechtol, S. (1999). Those who can teach: Reflecting on teaching diverse populations. *Teacher Education Quarterly*, 26, 1-10.
- Ghalei, Alireza and Mohajeran, Behnaz . (2013). Study of the Status of Multicultural Education and Upbringing in Australia. International Conference on Education. <https://civilica.com/doc/270662>
- Hajizadeh Khanamani, Fatemeh. (2016). Explanation of the position and role of extracurricular activities in elementary schools, Master's thesis, Al-Zahra University, Tehran.
- Hamidizadeh, Katayoun; Fathi Vajargah, Korosh; Arefi, Mahboobeh and Mehran, Golnar. (2017). A reflection on the ideal experience of successful teachers in schools. *Scientific-Research Quarterly of School Management*, 7 (1), 181-163.
- Hamidizadeh, Katayoun; Fathi Vajargah, Korosh; Arefi, Mahboobeh and Mehran, Golnar. (2017). Multicultural education: A systematic analysis of teachers' perceptions. *Scientific-Research Quarterly of Teaching*, 5 (2), 1-16.
- Hassanpour, Maryam. (2017). Investigating the relationship between the level of participation in extracurricular activities (extracurricular) with the empowerment of primary school girls in Kohdasht in the academic year 1397-1398. Third National Conference on the Third Millennium and Humanities, Bandar Abbas. <https://civilica.com/doc/758008>.
- Imam Jomeh, Seyyed Mohammad Reza, Ahmadi, Gholamali and Teimournia, Mahin. (2013). A comparative study of extracurricular activities in elementary school in Iran with the United States, England and Malaysia. *Curriculum Research*, 3(1), 17-65. doi: 10.22099/jcr.2013.2512.
- Iman Ershadi, Afsaneh and Nami, Kulthum. (2019). Evaluation of extracurricular activities of elementary schools based on the fundamental transformation document. *Quarterly Journal of Sociology of Education and Development*, 12 (2), 155-146.
- Iraqieh, Alireza and Fathi Vajargah, Kourosh. (2012). The Place of Multiculturalism in School Education and Higher Education. *Radafat Farhang*, 17-18 (5), 204-187.
- Irindegani, Arzoo; Sofi, Allahnazar and Sufi, Ali. (2018). A study of the role of extracurricular activities in the moral and social development of elementary school students. First National Conference on Sustainable Development in Humanities and Cultural Studies of Iran. <https://civilica.com/doc/798450> . /

- Irvine, J. J. (2012). Complex Relationships between Multicultural Education and Special Education: An African American Perspective. *Journal of Teacher Education*, 63(4): 268 – 274.
- Jamali Zavareh, Batoul, and Sharifian, Fereydoun. (2016). The interaction of culture and curriculum: explaining the framework and basic components of a multicultural curriculum. Conference of the Iranian Curriculum Studies Association.
- Jihua, L. (2010) Multicultural Education and the Acculturation of Students in the Interior-Region Xinjiang Senior Middle School Classes. *Chinese Education & Society*, 43:3, 22-34.
- Julianto, D., Tjipto, H, Subrot, W. (2019). Multicultural Education Based on Local Education in Elementary School. *International Journal of Educational Research Review*, 420-426.
- Kaya, D. (2014). Multiculturalism and education: Contemporary issues in education studies (Book Review). *Journal of Ethnic and Cultural Studies*, 1(1), 38-39.
- Kayhan, Javad. (2018). Analysis of the position of multicultural education in the content of the curriculum of social sciences and Persian in elementary school using the anthropological method. *Educational and School Studies*, 4 (12), 79-95. strategies of validation and generalizability. *Social Sciences Quarterly*, (48), 73-105.
- Khakzad, Farooq , Deghani, Marzieh , Hakimzadeh, Rezvan , Sadeghi, Alireza and Salehi, Keyvan . (2021). Exploring the components of cultural literacy for second-year secondary school students: A meta-synthesis study. *Curriculum Research*, 11(2), 197-223. doi: 10.22099 / jcr.2021.6462
- Kirginas, S . (2021). Improving Students' Narrative Skills through Gameplay Activities: A Study of Primary School Students. *Department of Communication, National and Kapodistrian University of Athens, Athens*.
- Lincoln, Y. S., and E. G. Guba, (1985). *Naturalistic inquiry*, ThousandOaks, CA: Sage. 124.
- Mahoney, J (2000). School Extracurricular Activity Participation as a Moderator in the Development of Antisocial Patterns". *Child Development*. 71 (2): 502–516.
- Martines, D. (2005). Teacher perceptions of multicultural issues in school settings. *The Qualitative Report*, 10(1), 1–20.
- Mirza Mohammadi, Mohammad Hassan, Bakhshi, Hamed; Sabbagh Esmaili, Rana and Alifat, Ayub. (2016). Multicultural education management in Iranian schools: qualitative meta-analysis. *Two Quarterly Scientific Research Journals of School Management*, 4 (2), 87-107.
- Mohammadi, Shirkooh; Kharrazi, Kamal, Seyed Ali Naghi; Kazemi Fard, Mohammad and Pourkarimi, Javad. (2016). Multicultural education

فعالیت‌های فوق برنامه حلقه ارتباط برای آموزش با کیفیت در ...

- management in Iranian schools: qualitative meta-analysis. *Two Quarterly Scientific Research Journals of School Management*, 4 (2), 87-107.
- Mohammadpour, Ahmad. (2010). Quality assessment in qualitative research: principles and strategies of validation and generalizability. *Social Sciences Quarterly*, (48), 73-105.
- Moradi Sirchi, Fatemeh and Afzal Tusi, Effat Sadat. (2019). Explaining the Competencies of Visual Arts Teachers Based on Multicultural Education. *Journal of Theoretical Foundations of Visual Arts*, 4 (8), 166-182 .
- Mostafizadeh, Esmail; Keshta-Aray, Narges and Gholizadeh, Azar. (2019). The Necessities of Multicultural Education and Analysis of Elements and Components of Multicultural Education. *Research in Curriculum Planning*, 16 (2), 20-35.
- Nada Trunk, Š, Valerij D, Anica Novak, T, Aleš, T. (2018). Responsible management and challenges of inclusion in a multicultural school environment in Slovenia, *14th International Symposium in Management*, 670 – 679.
- Nazari, Parvin and Yazdan Seta, Farooq. (2019). Investigating the role of extracurricular activities on academic performance with regard to the mediating role of creativity. *Teaching Research*. 7 (1), 107-87.
- Nazari, Sedighe and Nazari, Atefeh. (2019). Investigating the impact of extracurricular activities on students' academic achievement, First International Conference on New Horizons in Education in the Third Millennium. <https://civilica.com/doc/2018007>.
- Parker, E; Pascarella, E. (2013). "Effects of diversity experiences on socially responsible leadership over four years of college". *Journal of Diversity in Higher Education*. 6 (4): 219–230.
- Pashazadeh, Elahe (2013). Investigating the Relationship Between Extracurricular Activities and Social Adaptation of Theoretical High School Students in Maku County, <https://civilica.com/doc/1707500>
- Pohan, C. A. (1996). Preservice teachers' beliefs about diversity: Uncovering factors leading to multicultural responsiveness. *Equity, and Excellence in Education*, 29(3), 62–69.
- Pouresfahani, Vahid; Dehghani, Marzieh and Javadipour, Mohammad (2024). Explaining the perceptions of students in multicultural elementary school classes about the opportunities for implementing multicultural education, First International Conference on Psychology, Educational Sciences, Management and Social Sciences, Tabriz.
- Rachmadtullah, R., Syofyan, H., Rasmitadila (2020). The Role of Civic Education Teachers in Implementing Multicultural Education in Elementary School Students. *Universal Journal of Educational Research*, 8(2), 540 – 546.

- Raees Manshadi, Bibi Rabab; Alavi Langroodi, Seyed Kazem and Zandvanian, Ahmad (2014). Comprehensive structure of extracurricular activities for female students in junior high school. *Quarterly Family and Research*. 19 (4): 61-80.
- Rahmani, Atefeh, Aghaei, Heydarlovi, Sofli, Samira and Rahimnejad, Hajar (2014). The role of extracurricular activities in students' personality in the education system, Fifth International Conference on Modern Studies in the Humanities, Educational Sciences, Law and Social Studies. <https://civilica.com/doc/2064235>.
- Rahmani, Ozra and Faghihi, Alireza and Hosseini Mehr, Ali and Sarmadi, Mohammad Reza. (2016). Validation of multicultural education components for design in the primary school curriculum. *Scientific-Research Quarterly: New Approaches in Educational Management*, 7 (4), 250-233.
- Salimzadeh, Fatemeh. (2023). The importance of extracurricular activities in raising a creative and innovative generation in schools, <https://civilica.com/doc/1943833>.
- Shirkarmi, Javad and Azizinejad, Hossein. (2018). The Place of Extracurricular Activities in Promoting the Goals of the Primary School in Education. *New Advances in Psychology, Educational Sciences and Education*, 1 (8) 16-8.
- Sobhani Nejad, Mehdi; Najafi, Hassan; Ahmadabadi Arani, Najmeh and Abdollah Yar, Ali. (2019). Implications of Michel Foucault and Henri Giraud's multicultural curriculum for reforming and redesigning the Iranian primary school curriculum. *Research in Curriculum Planning*, 33(60), 1-19.
- Taylor, C (1994). *Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition*, ed. A. Gutmann, Princeton University Press, Princeton.
- Verkuyten, M. (2022). Understanding intergroup relations in childhood and adolescence. *Review of General Psychology*, 26(3), 282–297.
- Wu, Y & Fernando, Y. (2023). Development of Student's Innovation Skills through Extracurricular Activities. *Journal of E-Business and Management Science*, 1(2), 170–180. <https://doi.org/10.61098/jems.v1i2.106>.
- Yakimenko, S., Filimonova, T., Shcherbak, I., Syladii, I., Sopivnyk, I., & Ishchenko, L. (2021). Preparing of Future Specialists for Civic Education of Preschool Children. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 13(1), 298-323.